

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Slang žáků ZŠ a SŠ – vznik, vývoj, porovnání

Student Slang of Primary and Secondary Schools – origin, development,
comparison

Bc. Veronika Pajpachová

Vedoucí práce: PhDr. Olga Palkosková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: N ČJ – ZSV (7504T215, 7504T190)

Rok odevzdání: 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Slang žáků ZŠ a SŠ – vznik, vývoj, porovnání vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce

.....

podpis

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce PhDr. Olze Palkoskové, Ph.D. za podnětné připomínky a cenné rady. Dále kolegům, studentům a žákům Malostranského gymnázia a Malostranské základní školy, díky kterým jsem mohla realizovat praktickou část této práce. Rovněž patří můj dík rodině a příteli za pomoc a podporu během studia.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce prvotně popisuje vznik a vývoj slangu, dále se zabývá problematikou sociolingvistiky, v užším slova smyslu se zajímá o oblast sociálního zázemí žáků základních a středních škol ve vztahu k jejich slangové terminologii a tento vztah následně vyhodnocuje. Nejprve stručně seznamuje s vývojem jazyka jako takovým, následně pojednává o spisovných a nespisovných útvarech a poloútvarech, mezi které patří mimo argot a profesní mluvu i výše zmiňovaná mluva slangová. Z tohoto hlediska blíže pojednává o pojetí slangu v domácí i zahraniční literatuře, o charakteristických rysech slangu, o nejtradičnějších způsobech tvoření slangových výrazů a zmiňuje i problematiku sociální dialektologie. Vedle toho je práce zaměřena na odvětví sociolingvistiky, konkrétně o ní pojednává jako o vědě ne zcela jednotně definované. Nabízí několik pohledů na problematiku sociolingvistiky, vymezuje vztah sociolingvistiky a jazyka i z hlediska variační sociolingvistiky, seznamuje s nejčastějšími sociolingvistickými metodami a podrobně se věnuje teoriím Basila Bernsteina, kterým se nechala též velmi inspirovat.

Z těchto pohledů následně utváří ustálený obraz, podle kterého dále pracuje v části praktické. Na základě těchto dvou oblastí vznikl dotazník, po sesbírání dat i samotný výzkum zabývající se komparací slangové terminologie u žáků 2. stupně základní školy a nižšího gymnázia, která je ovlivněna sociálním prostředím respondentů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slang, sociolingvistika, jazyk, základní škola, nižší gymnázium, žáci, studenti, sociální prostředí, rodiče, vzdělání, povolání, sourozenci.

ABSTRACT

This dissertation primarily describes the origin and development of slang, further it examines the issue of sociolinguistics, it is also concerned in the field of social background of students of primary and secondary schools with regards to slang terminology of these, and it assesses this relationship afterwards. At first, the dissertation acquaints with the development of language as such, consequently discusses standard and non-standard language, and informal language into which argot, professional language and above mentioned slang can be included. Based on this point of view, the piece of work concerns the concept of slang in Czech literature as well as in foreign literature, the constitutive features of slang, the most traditional methods of formatting slang expressions, and it mentions the issue of social dialectology. Besides, the thesis is focused on sociolinguistics' branches, especially it treats sociolinguistics as a science not quite definable. It offers several points of view on the issue of sociolinguistics, it defines the relationship between sociolinguistics and language from the variational linguistics' point of view, introduces the most common sociolinguistic methods and is devoted to theories of Basil Bernstein as well, that inspired it greatly.

Based on these points of view the general image is formed and this is further used in the practical part of the work. The two parts of the work formed a questionnaire, after collecting of data the research itself, that deals with comparison of slang terminology used by students of primary school and secondary school, both influenced by social environment of respondents.

KEYWORDS

Slang, sociolinguistics, language, primary and secondary schools, students, social environment, parents, education, profession, siblings.

Obsah

1	ÚVOD	8
1.1	VÝBĚR TÉMATU	8
1.2	CÍL A METODIKA PRÁCE.....	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	VÝVOJ JAZYKA	11
2.1.1	Spisovná čeština a nespisovné útvary.....	11
2.2	SLANG	14
2.2.1	Vznik a vývoj slangu	14
2.2.2	Všestranné pojetí slangu v domácí literatuře.....	15
2.2.3	Všestranné pojetí slangu v zahraniční literatuře.....	17
2.2.4	Sociální dialektologie	17
2.2.5	Charakteristické rysy slangu.....	18
2.2.6	Žákovský a studentský slang	19
2.2.7	Způsoby tvoření slangových výrazů.....	22
2.3	SOCIOLINGVISTIKA	23
2.3.1	Vývoj a obsah sociolingvistiky.....	23
2.3.2	Předmět sociolingvistiky	24
2.3.3	Pojetí sociolingvistiky	25
2.3.4	Jazyk a sociolingvistika	26
2.3.5	Variační sociolingvistika	27
2.3.6	Basil Bernard Bernstein (1924 – 2000).....	29
2.3.7	Sociolingvistické metody	31
3	PRAKTICKÁ ČÁST	35
3.1	PŘÍPRAVA VÝZKUMU	35
3.2	DOTAZNÍKOVÁ METODA	35

3.3	VLASTNÍ VÝZKUM	36
3.4	SBĚR DAT	37
3.5	CHARAKTERISTIKA ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ	39
3.6	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKŮ	40
3.6.1	Druhý stupeň základní školy	40
3.6.2	Nižší gymnázium	48
3.6.3	Komparace	54
3.6.4	Vyšší gymnázium	62
4	ZÁVĚR	65
5	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	67
6	SEZNAM PŘÍLOH	71
7	SEZNAM TABULEK	74

1 ÚVOD

1.1 Výběr tématu

Proč zrovna téma slangu? Takové bohatství, které je dáno pouze člověku, bohatství jazyka jako nejdokonalejšího nástroje lidského dorozumívání, nástroje, který každý z nás používá naprosto běžně, se díky moderní uspěchané době denně rozrůstá o řadu nových pojmenování. A kde jinde hledat inspiraci než mezi mladými lidmi? Už druhým rokem se denně pohybuji na pedagogické půdě mezi mnoha žáky a studenty, jejichž největší zálibou je dávat učitelům přezdívky, zjednodušovat si názvy předmětů a navzájem se předhánět, kdo vymyslí nejvtipnější status na Facebooku.

Slovní zásoba je jazykovou rovinou nejvíce podléhající změnám a v porovnání s ostatními jazykovými rovinami nebo zdokonalováním mluvnické stavby jde bezesporu o oblast nejvíce se rozvíjející. Jazyk je denním běžným nástrojem k dorozumívání, vzdělávání, řešení problémů, snad nejen proto si žádá řadu změn, nových pojmenování a inovací.

Slovní zásobu ale netvoří jen reprezentativní jazyk spisovný, ale i nespisovné útvary/poloutvary, které se čím dál tím více rozvíjejí právě v aktivní moderní společnosti. Do této kategorie řadíme problematiku slangových výrazů tzv. slangismů, jejichž tvoření podléhá společenským změnám, událostem a potřebám.

Téma studentského slangu bylo jasnou volbou nejen díky výše zmíněnému, ale hlavně proto, že jde o prostředí mladých lidí, kteří touží po originalitě, odlišení, s cílem mluvit v šifrách tak, aby jim ostatní nerozuměli. Nová pojmenování nevznikají náhodně, jsou ovlivněna skupinou žáků, jejich věkem, společnými zájmy, mentální vyzrálostí, individuálními jazykovými a komunikačními dispozicemi apod. Kdybychom šli do detailu, vliv na obsah jejich slovní zásoby mají i samotní rodiče, jejich péče a zájem o dítě, vzdělání, popřípadě zaměstnání a věk.

Vlivem těchto okolností na jazyk se zabývá sociolingvistika, což je oblast, které se hned vedle slangu budu ve své práci věnovat. Jde zde tedy především o zaměření se na užívání jazyka ve vztahu ke způsobu komunikace v sociálních (školních) skupinách tzn. mezi žáky a studenty.

1.2 Cíl a metodika práce

Jak už jsem nastínila v úvodu, oblastmi, kterými se budu ve své práci zabývat, bude především slang a sociolingvistika.

Práci budou tvořit dvě stěžejní části, část teoretická a praktická. V teoretické části se v první řadě pokusím zachytit vznik a vývoj slangu. Především se zaměřím na podstatu slangu, na pojetí tohoto pojmu nejen v české, ale i zahraniční literatuře. Zmíním oblast nespisovných útvarů, a to především v návaznosti na nejasnou hranici rozlišení mezi slangem a argotem. Další část bude věnovaná slovtvorným postupům, které se k tvoření slangového pojmenování používají. Jejich výčet nebude absolutní, zmíním jen postupy, které se u tvoření slangových výrazů využívají nejčastěji.

V rámci této části bude druhou oblastí mého zájmu právě sociolingvistika. Nejdříve se pokusím vysvětlit, co je vůbec podstatou této vědy, na kterou v dnešní době neexistuje jednotný pohled či ustálená koncepce přístupu. Nejen proto bude mým cílem zachytit co nejvíce odborných pohledů na problematiku sociolingvistiky, na její vývoj, podstatu, a to nejen v českých, ale i zahraničních zdrojích. Dále bych se chtěla zaměřit na konkrétní koncepci sociolingvistiky, což pro mě bude teoretický základ pro následný výzkum, jeho zpracovávání a výsledky.

Podklady pro praktickou část své práce budu získávat dotazníkovou metodou od žáků z 2. stupně Malostranské základní školy a studentů nižšího a vyššího stupně Malostranského gymnázia. Strukturu dotazníků jsem koncipovala do dvou základních oblastí odvíjejících se od tématu mé práce. První část zkoumá sociální prostředí jednotlivého respondenta – bydliště, vzdělání rodičů, jejich současné zaměstnání, počet a věk sourozenců. Jde o informace potřebné pro sociolingvistickou analýzu, která bude součástí mé práce. Druhá část dotazníku je zaměřena na slangovou terminologii nejen školní, ale i mimoškolní, inspirací mi zde byl výzkum studentského slangu Jaroslava Hubáčka. Do školní části jsem zařadila oblasti pojmenování předmětů, osob, školních aktivit, známkování, spolužáků, kteří chodí za školu, chodí pozdě do školy, jsou vždy na vše naučení, jsou líní a pohodlní. V mimoškolní části jsem se snažila zvolit oblasti, které jsou dnešní mládeži blízké, tzn., pojmy jako kouřit, jít na pivo, mobilní telefon, Facebook, mít partnera/partnerku, sex a homosexuál. V poslední části jsem dala respondentům volný prostor pro vypsání jakéhokoliv slangového výrazu, který je napadne a používají ho.

Takto získaný materiál zpracuji do přehledných grafů. Tato část bude pro mou práci stěžejní. Nejprve se pokusím o analýzu jazykové stránky, tzn. nejčastěji používané

slovtvorné postupy, kterými žáci/studenti vytvářejí slangová pojmenování. Na základě jazykového materiálu jednotlivých ročníků pak budu komparovat tuto jazykovou vybavenost z hlediska sociolingvistického. Především se zaměřím na porovnávání ročníků na základní škole versus nižší gymnázium. O jazykových a sociolingvistických rozdílech nižšího a vyššího gymnázia preferuji jen stručně, podrobnější analýza by byla na místě pro mnohem obsáhlejší práci.

Jako výchozí materiál k této práci mi poslouží především rozdané a vyplněné dotazníky, v druhé řadě budu pracovat s publikacemi českých i zahraničních lingvistů věnujících se problematice slangu a sociolingvistiky. Kromě toho budou mým zdrojem i literární časopisy a sborníky z konferencí o slangu konaných v Plzni.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vývoj jazyka

2.1.1 Spisovná čeština a nespisovné útvary

Spisovnou češtinou chápeme reprezentující kodifikovaný útvar českého národního jazyka. Takto uzákoněný útvar má svá pravidla, která jsou v určité situaci závazná. Tato pravidla nalezneme v kodifikačních příručkách ortografických a ortoepických (Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovného jazyka českého, Slovník spisovné češtiny, Výslovnost spisovné češtiny), tj. jak správně psát a vyslovovat. Kodifikačním centrem u nás je Ústav pro jazyk český Akademie věd.

Jakou vlastně plní roli spisovný jazyk v současné době a moderní společnosti? Článek Spisovná čeština ve společnosti – iluze a realita od Jany Svobodové se vrací k myšlenkám našeho velkého obrozence Josefa Jungmanna. Z podstaty věci jednoznačně prosazuje spisovný jazyk jako věc jednotnou a závaznou, ale vedle jazyka obecného přiznává i tzv. jazyk domácí. Už Jungmann tedy vymezil (v jeho názvosloví) jazyk jednotníka (jazyk domácí) a jazyk spisovný pro oficiální veřejnou komunikaci. Z čehož vyplývá, že Jungmannovo pojetí se nijak zvlášť neodlišuje od pojetí současného. Jen jsou pomyslné hranice posunuté, s postupem času se dá konstatovat, že jsme tolerantnější k posunům a proměnám jazykových prostředků spisovného jazyka, což bezesporu souvisí s dobou a současnou společenskou situací.¹ Dodnes se řada bohemistů neshodla, zda v současné době plní spisovný jazyk stále funkci stmelování národa nebo naopak je čas přistoupit k jazyku, který je nosným jazykovým kódem, a tím je obecná čeština. Kořenský se k této problematice vyjádřil slovy: „*Současná spisovná čeština jako v zásadě jednotný jazyk psané i mluvené komunikace je umělý útvar nemající přirozeného nositele, není prvním jazykem žádné sociální skupiny, jeho užívání je vynucováno ve škole, ve veřejné a oficiální komunikaci, rodilí mluvčí češtiny bez rozdílu se tomuto jazyku musejí učit.*“² Zajímavé mi přijde zmínit i výsledky sociolingvistického výzkumu z roku 2010 na území

¹ SVOBODOVÁ, Jana. Spisovná čeština ve společnosti – iluze a realita. *Český jazyk a literatura*. 2011 - 2012, roč. 62, č. 3, s. 111 – 116.

² KOŘENSKÝ, Jan. Obraz dějin ve výkladech funkčních vlastností národního jazyka. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Fakultas philosophica*. 2007, roč. 5. s. 214.

všech krajů České republiky, kdy otázkou bylo: jaký máte postoj ke spisovné češtině. Zaměřili se na tři cílové skupiny: dospělá populace, mladší generace 12 – 18 let a češtináři zabývající se českým jazykem profesionálně. Kupříkladu jedna z otázek, zda se respondenti dostávají do situací, kdy potřebují spisovně psát: u mládeže (1418 odpovědí, 31 % někdy x 1% nikdy), v případě otázky uplatnění mluveného spisovného projevu opět u mládeže odpovědělo 43 % někdy x 2% nikdy. I z velmi krátké ukázky výsledku sociolingvistického výzkumu je patrné, že i dnes je spisovná čeština psaná i mluvená zapotřebí.³ I přesto je součástí spisovného jazyka i čeština hovorová, používaná nejčastěji v neoficiálních mluvených projevech.

Protipólem spisovnosti jsou útvary nespisovné označované jako nářečí (dialekt). Nejjednodušeji můžeme dialekt rozlišit na teritoriální, tedy vymezený územně, na nářečí⁴ české, hanácké, lašské a moravskoslovenské, a na sociální. V tomto případě se jedná o specifické vrstvy národního jazyka, kam řadíme slang (slangismy), tzv. profesní mluvu (professionalismy) a argot. Slang můžeme použít i pro označení nespisovných výrazů obecné češtiny, jako je například slang současné mládeže. Za mluvu podsvětí nebo tzv. spodiny je považován argot, jehož hlavní podstatou je utajování.⁵

Marie Čechová užívá slang jako zastřešující výraz pro všechny sociolekty (slang, profesní mluvu a argot), postrádající především vlastní gramatiku s charakteristickým znakem mluvenosti (a priori je řadí do sféry projevů mluvených, v psané podobě především v uměleckých dílech). Zajímavé je, že řada výrazů z oblasti poloutvarů ztrácí nadměrným používáním společností na expresivitu a tato slova se slohově neutralizují, tzn., že ze slangového slova se stane slovo spisovné (př. fotobuňka). Důležitým krokem ve vymezení slangu bylo odlišení slangu od argotu na základě jejich rozdílů sociálních.⁶ Vymezování rozdílů tedy postupovalo od 30. let 20. století.⁷

³ SVOBODOVÁ, Jana. Spisovná čeština ve společnosti – iluze a realita. *Český jazyk a literatura*. 2011 - 2012, roč. 62, č. 3, s. 111 – 116.

⁴ Nářečí bývá používáno nejčastěji pro malé oblasti. Na větším území už mluvíme o nadnářečí (interdialektu), kde dochází k vyrovnávání nářečních rozdílů. Mezi nejvýznamnější interdialekt patří obecná čeština, která je v současné době používána na celém našem území.

⁵ HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, ©2006. s. 10.

⁶ OBERPFALZER, František. *Argot a slang*. Praha: Československá vlastivěda, díl III., 1934, s. 311.

⁷ KRČMOVÁ, M.; MINÁŘOVÁ, E. *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008. s. 66. - 67.

Slovník nespisovné češtiny v úvodu uvádí několik příkladů argotu a slangu. Věnuje se zde mimo jiné i školnímu a studentskému slangu, který klade do souřadného vztahu se slangem vojenským, protože v obou případech mají uživatelé k pobytu ve škole/na vojně velmi rezervovaný vztah až antipatii, což může být ve školním prostředí umocněno ještě například nátlakem spolužáků nebo kolektivu jako takového. Do popředí proniká originalita vyjadřování a oproti ostatním profesním slangům se většina mění s nástupem nových generací, i když jsou situace např. u slangového pojmenování předmětu český jazyk, kdy nalezneme pojmenování poměrně stabilní. I ve 30. letech se tento předmět ve škole slangově označoval jak čédina, čénina, češka apod. Na závěr slovník shrnuje několik charakteristických slov ze školního a studentského slangu: anglina, bajle, bižule, drbárna, hnojař, ksichtkurs, laborcky, matura, potítka, příraz, švindlák, zapejkač.⁸

Jaroslav Hubáček pracuje s pojmem studentský a žakovský slang odděleně. Studentský slang jako vrstva speciálních nespisovných slov, která vyplývají ze specifického studentského prostředí, je typická pro studenty především středních škol, výjimečně škol vysokých. Shoduje se s předchozím názorem, že slangová slovní zásoba je velmi dynamická a mění se s odchodem a příchodem nových studentů. Jde o výrazy, které jsou místně omezené, nejen tedy charakteristické pro jedno místo, ale i kupříkladu pro jednu školu. Tvůrci nových slov jsou především mladí lidé, kteří mají větší sklon k originalitě, vtipu a nadsázce než dospělí. Nová pojmenování jsou tedy za přítomnosti expresivity výsledkem jazykové hravosti a vynalézavosti mladých studentů. Nejčastěji využívají pro tvoření nových slov postupy, jako je tradiční odvozování (občanka), mechanické krácení (cviko, říd'a), metaforická pojmenování (koule, bičovat se) a samozřejmě přejímání z cizích jazyků (biflovat se).

Žakovský slang je naopak podle Jaroslava Hubáčka typický pro žáky s povinnou školní docházkou, jde tedy o žáky na základní škole. Má mnoho společného se slangem studentským, velkým rozdílem je snad jen menší slovní zásoba.⁹

⁸ HUGO, J., ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 2., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, ©2006. s. 36.

⁹ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. s. 83-89.

2.2 Slang

2.2.1 Vznik a vývoj slangu

Samotné slovo slang je podle Františka Kopečného slovem anglickým, konkrétně skandinávského původu *sling*, přeloženo jako vrhat, házet, použitého poprvé v roce 1758. Pokládá ho za dějové jméno označující původně zvláštní zpěvavý a lstivý jazyk žebráků.¹⁰ Rozšířenější verzí však je výklad Jaroslava Hubáčka, který ve své publikaci uvádí, že slovo slang se objevilo v polovině 18. století v Anglii a původně označovalo jazyk vulgární. Můžeme tedy soudit, že samotný původ slova je odvozen od anglického *s'language*, což se překládá jako něčí jazyk.¹¹

Z výše zmíněného již víme, že slang má mnoho společného s argotem, o jehož vývoji máme zmínky již z 16. století. První publikací zabývající se slangem a argotem v českém prostředí je rozsáhlá studie *Argot a slangy* od Františka Oberpfalcera.

Již Oberpfalcer členil jazyk našeho národa na podobu spisovnou a nářečí, přičemž ještě dál diferencoval jazyk uvnitř podle společenského postavení. Slang definuje jako mluvu, kterou používají jednotlivci ve společenské skupině, kteří jsou spjati např. stejným povoláním, jejich jazyk pak vykazuje společné znaky (skupiny studentů, vojáků, sportovců, umělců apod.). Blízko ke slangu má argot, kdy hranice mezi nimi je velmi tenká a navzájem se velmi prolínají. Slang přebírá argotismy do své slovní zásoby a naopak.¹²

Věnuje se i studentskému slangu, poněvadž tvrdí, že není příznivějšího prostředí pro tvorbu slangu než okolí mladých studentů. A to vzhledem k tomu, že jsou nejen stejně staří a duševně vyzrálí, ale hlavně jsou spolu několik let v každodenním styku, dostávají stejné úkoly, zažívají stejné problémy i radosti. Jde tedy o nějaký pevný celek (třídu), kde často platí heslo: jeden za všechny, všichni za jednoho. Dalším impulsem pro vznik slangových výrazů právě na půdě školy je, že oficiálně zde nastavený jazyk je spisovný, mluví se tak při hodinách a vyžaduje se to i po studentech, nejen na to reagují studenti svou vlastní mluvou.

¹⁰ KOPEČNÝ, F. *K etymologii slov slang, žargón, argot*. In: *Sborník prací z II. konference o slangu a argotu v Plzni*. Plzeň, 1982. s. 28.

¹¹ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. s. 1.

¹² OBERPFALCER, F. *Argot a slang*. Praha: Československá vlastivěda, díl III., 1934. s. 311-312.

Ze slangového slovníku studentů se již v r. 1934, pro porovnání, objevují pojmenování pro učitele/ku jako kantor, profáčka, madam, milostivá, štramák, pes, sup apod. Pojmenování ředitele školy jako řed'a, řed'as, řed'ák, pan řídící, říd'a, říd'ák apod. Další velkou skupinou jsou učební předměty jako čenina, čédina, čenčina apod. Obdobný způsob najdeme u všech ostatních předmětů. Označování pilných studentů: nahoblen, nahřebován (připravený žák), nadřenej, dřič, vrčák, biflovat se, šplhoun, šplhoň, od toho šplhat. Nezdár při zkoušení: zfušoval to, zbodal, zkiksal, zblbnout, ani si neštěknout. Znamky, velký počet pro nedostatečnou: pětka jako mandle, jako zvon, koule, kule apod.¹³

2.2.2 Všestranné pojetí slangu v domácí literatuře

Jednoznačně definovat slang není jednoduchým úkolem, nalezneme totiž mnoho odlišných koncepcí jak v literatuře domácí, tak zahraniční. Obsahovou jednotu a rozsah pojmu bychom tedy hledali jen těžko. Níže se pokusím vyložit pojetí předních českých i zahraničních lingvistů.

Český představitel slangologie a tvůrce slangového slovníku Jaroslav Hubáček nahlíží na slang jako na tzv. nespisovný útvar národního jazyka, který připodobňuje k místnímu nářečí.¹⁴

Autoři České mluvnice Bohuslav Havránek a Alois Jedlička pojímají slang jako soubor jistých speciálních názvů a obrátů (= slangové výrazy/pojmenování) společných pro členy pracovní nebo zájmové skupiny. Vznikají z důvodu expresivity, odlišují se od běžně používaných jazykových výrazů, a mimo tuto skupinu se používají jen minimálně nebo vůbec.¹⁵

Za zmínku stojí názory i dalších předních bohemistů, lingvistů a dialektologů, kteří se k pojmu slang vyjadřují velmi všestranně. V pojetí Františka Trávníčka je slang pojmem cizím „ne zcela obecným“, který lze synonymně pojmenovat jako nářečí, konkrétně společenská, zvláštní a vrstvá, která jsou charakterizována podle jazykových odlišností různých příslušníků společenských vrstev národa, prostřednictvím slangových výrazů. Ke vzniku slangových termínů dochází podle Trávníčka z několika příčin: po věcné stránce jde o odlišnou potřebu jedinců používat výrazových prostředků, o jejich rozdílné věcné

¹³ OBERPFALCER, F. *Argot a slang*. Praha: Československá vlastivěda, díl III., 1934. s. 311-312.

¹⁴ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. s. 1

¹⁵ HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 6. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. s. 568.

pojetí stejných věcí, odlišný citový vztah mluvčího k osobám nebo věcem nebo snaha jedné společenské vrstvy o nesrozumitelnost vrstvám jiným (tento případ konkrétně nazývá jako argot). Výsledkem by měla být slova odlišná, krátká a úsporná.

Od Františka Trávníčka se jen velmi málo liší pojetí dialektologa Adolfa Kellnera, který též popisuje pojem slang jako: (...) „*soubor výrazových prostředků, kterými se od sebe navzájem odlišují uživatelé národního jazyka vlivem jistých společenských činitelů a kterých užívají určité společenské vrstvy, určené zpravidla třídě.*“¹⁶ I přesto se přiklání k závěru, že slangová slova postrádají jazykovou samostatnost, a tím pádem jsou předurčena k brzkému zapomenutí. U Kellnera najdeme hlavní rozlišení vrstvových nářečí označovaných jako slang v několika skupinách, které dělí podle zaměstnání (rybáři, horníci...), podle zájmových skupin (studenti, lékaři...) a do třetí skupiny patří pojmy označené jako argot, které najdeme u vrstev společensky izolovaných.

Bohemista a anglista Jan Chloupek charakterizuje slangy jako speciální slovníkové nebo frazeologické vrstvy, které dělí na profesní mluvu, slang a argot. Zdůrazňuje, že podstatou tvoření slangových výrazů je jazyková hra, čímž se liší od profesní mluvy, která vytváří nespisovná slova za účelem úspornosti a jednoznačnosti v daném pracovním kontextu.

Velkým přínosem pro český slang je i bohemista Lumír Klimeš, který přichází z výčtem termínů, které zdůvodňuje konkrétními podmínkami a okolnostmi vzniku. Došel k závěru, že nejvýstižnějším a nejpopsnějším označením pro slang, ale i argot, je sociální mluva. Přičemž slang dále rozdělil na profesionální, který disponuje především funkcí sdělovací, a skupinový, kde vedle již zmíněné funkce vystupuje do popředí i funkce emocionální.¹⁷

Další možné definování slangu je podle Pedagogické encyklopedie, která píše o slangu jako o nedokonalém jazyku mládeže, který se vyznačuje specifickými nebo typickými prostředky a strategiemi řečového chování. Následně slouží mládeži k vybudování si sociální identity, k vzájemné soudržnosti mladých a k jejich vymezování se vůči dospělým.¹⁸

¹⁶ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. s. 13.

¹⁷ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1979. s. 15-16.

¹⁸ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. s. 350.

Ještě bych doplnila tento přehled o učebnicovou definici, která řadí slang též do nespisovných jazykových prostředků, které se užívají především v neoficiálních projevech určité skupiny lidí, kteří se věnují jisté zájmové činnosti. Jsou to takzvaně slova slangová např. v řeči studentů, lékařů, myslivců apod.¹⁹

2.2.3 Všestranné pojetí slangu v zahraniční literatuře

Jak píše Jaroslav Hubáček ve své publikaci *O českých slanzích*, zahraniční literatura se této problematice věnuje velmi ze široka, nalezneme u ní opět velmi všestranná pojetí, ale u nás je jen málo známá a přístupná. Stěžejní je publikace *The literature of slang* (New York 1993) od J. W. Burka, která obsahuje 157 stran bibliografických údajů publikovaných studií o slangu, které jsou dále rozděleny do tematických okruhů. Nalezneme zde opět několik označení pro slang jako general slang, standard slang, class slang, vocational slang, cant, argot, jargon apod.

Za zmínku určitě stojí americký lingvista E. Patridge, který ke slangu řadí i argot a uvádí, že množství slangových výrazů záleží na povaze národa. Pokud má národ velkou slovní zásobu, disponuje i obšírnějším slangovým výrazivem. Čím jsou lidé národa nezávislejší, tím vzniká větší spektrum originálnějších slangových slov.²⁰

Nastínila jsem zde několik pohledů a pokusů o vymezení pojmu slang, které jsou si ve výsledku velmi podobné. Vypovídají o slangu jako o nespisovném národním útvaru určité skupiny lidí, která je především zájmově spojená. Všeobecně však lze pojem slang chápat velmi ze široka a jednotná definice vlastně neexistuje. Bohatá literatura nejen česká, ale i zahraniční pracuje s variantami termínu společenské nářečí, společenská mluva, teritoriální nářečí, pracovní nebo profesní mluva apod.

2.2.4 Sociální dialektologie

Jazykovědná disciplína, která zkoumá netradiční specifické přístupy nejen slangu, ale i dalších nespisovných útvarů národního jazyka, se nazývá sociální dialektologie. Tato disciplína se v první řadě snaží o jasnou definici slangu a o poznání jeho obecně platných znaků, čím se rozumí jeho praktické zachycení, popis a výklad jednotlivých slangů.

¹⁹ STYBLÍK, V.; ČECHOVÁ, M.; HAUSER, P.; HOŠNOVÁ, E. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN, 2007. s. 39.

²⁰ PATRIDGE, E.: *Slang, Encyklopedia Americana*. New York, 1996. s. 81-83.

Výskyt slangových výrazů vyvolává snahy a potřeby tyto výrazy pojmenovávat jako nové jevy skutečnosti, tzn. nově pojmenovat již pojmenované. Snažíme se o variabilní jazykové vyjádření, které chápeme jako úsilí o originalnost výrazu a jeho aktualizaci. Tato variabilita vzniká v důsledku rostoucí diferencované společnosti lidí a jejich činností. Proto v současné době chápeme slangové výrazy jako specifickou a významnou část naší slovní zásoby.²¹

2.2.5 Charakteristické rysy slangu

Jako každý národní útvar má i slang své charakteristické rysy. Všeobecně bychom mohli mluvit o zvýšené frekvenci některých syntaktických schémat, o sklonu k eliptičnosti ve skladbě, dále hláskové alternaci a využívání progresivních tvarů v tvarosloví. Tyto rysy jsou typické spíše pro mluvené projevy neoficiální. Vyskytují se tedy nejen v projevech mluvených, ale i psaných, často je zprostředkovávají média, což je příčinnou rychlého šíření do společnosti. Nejen televize, rádio a noviny jsou nositeli slangových výrazů, ale hlavně moderní technologie, obzvláště mezi studenty, hraje velkou roli. Mám na mysli sms zprávy, e-maily a samozřejmě chaty. Právě mládež má specifické rysy slangu, které se pokouší o hravost, aktualizaci, neologizaci, expresivitu, internacionalizaci (časté používání anglicismů), přejímání jazykových prostředků z médií apod.²²

Výskyt a frekvence slangu, který je tedy považován za specifickou složku současného jazyka, je dokumentován moderními pracemi lexikologů, které jsou dále prezentovány v mnoha odborných publikacích (př. Příruční slovník jazyka českého, Slovník spisovného jazyka českého). Slang jako stále se měnící veličina byl, je a bude předmětem moderního jazykovědného zájmu a zkoumání, a to nejen v odborné literatuře české, ale i zahraniční. Jeho variabilita klade odborníkům do cesty velké překážky. Už samotný sběr jazykového materiálu může být obtížný, protože ne vždy jsou všechna prostředí dostatečně přístupná.

Slang jako takový řadíme mezi velmi mladé jazykové poloútvary a ne vždy stačí k jeho zkoumání tradiční jazykovědné metody, vypůjčované z oblasti dialektologie. Pokud nakonec dojde k samotnému zkoumání, dalšími aspekty stojícími v cestě jsou mimojazykové faktory sociální a psychické. Než dojde k samotnému sběru materiálu, probíhá teoretické zkoumání problematiky, které následně vychází v publikacích

²¹ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava: Profil, 1988. s. 6-7.

²² PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. s. 350.

monotematických, kde se autor zaměřuje jen na jedno slangové prostředí, na jeho specifika, nebo na práce obecně teoretické. Za základní monografickou stať se považuje dílo *Argot a slangy* (1934) od F. Oberpfalcera-Jílka. Jeho publikace však není úplně dokonalá, samotná podstata slangu zde ještě není specifikována, je zde spíše chápán jako rozvrstvení mluvené češtiny podle stavů. Jeho publikace proto byla zaměřena na slang studentský, vojenský, myslivecký, sportovní atd.²³

2.2.6 Žákovský a studentský slang

Specifikem mé práce je zaměření se na slang především žáků potažmo studentů, podle diferenciací Jaroslava Hubáčka. Z výše uvedených definic vyplývá, že žákovský a studentský slang stojí prakticky mimo slang jako takový i mimo profesní mluvu. Proto není vyloučeno považovat tuto oblast za samostatnou skupinu. Josef Štěpán vymezuje studentský slang jako „*nespisovnou slovní zásobu v mluvě studentů, jež označuje jevy ve studiu a studentském prostředí a kterou studenti užívají v běžném (zejména neformálním) mluveném styku.*“²⁴

Studentským slangem se zabývala i Markéta Vítková, která uvádí jeho následující typické znaky:

1. Nestabilita lexikálních prostředků, která je následkem proměnlivosti studentského prostředí.
2. Silná expresivita, která je nejčastěji dosahována metaforickými a metonymickými pojmenováními.
3. Hyperboličnost, která je podmíněna tendencí mládeže k nadsázce (kladné i záporné).
4. Ironie a dysfemismus.
5. Perifláž, která je typickým druhem ironie ve studentském slangu. Podstatou je posměšné napodobování něčeho, např. „jako“ student vysloví s anglickou výslovností „j“, tedy jako „džako“.

²³ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava: Profil, 1988. s. 10 – 15.

²⁴ ŠTĚPÁN, Josef: *K dynamice současného studentského slangu*. In: Sborník přednášek ze 4. konference o slangu a argotu 1, Plzeň 9. - 12. února 1988. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 149.

6. Bohatá synonymičnost, která souvisí s touhou po originalitě. Vznikají tak nová pojmenování pro skutečnosti, které již pojmenovány jsou. Staré pojmenování přitom nezaniká.
7. Homonymie.
8. Značné množství výrazů, užívaných pouze individuálně.²⁵

Jaroslav Hubáček je jedním z hlavních představitelů české lingvistiky zabývajících se slangem, konkrétně studentským slangem. Stručně pojednám o jeho výzkumu z let 1961 – 1962, podle kterého jsem koncipovala své dotazníkové šetření. Výzkum probíhal na Pedagogickém institutu v Hradci Králové, šlo tedy o respondenty z 9. – 11. ročníku bývalých jedenáctiletých vzdělávacích institucí. Dotazník koncipoval do několika kategorií: **názvy pro studenty, kteří jsou chytrí:** *bystrej, pilní – šprťák, drčoun, šroťák, názvy pro učitele, ředitele, školníka a jiné osoby:* učitelka – *úča*, školník – *školňaj*, **názvy učebních předmětů:** *čed'a, máta, němína*, biologie – *bijola, bijolka, bíža, bižola, bižule*. **názvy škol, budov a jejich částí:** průmyslová škola – *průmka*, chemická škola – *chemčárna*, **názvy pomůcek a vysvědčení:** vysvědčení – *glejt, svědectví, vystrko*, zkouška, úkoly: zkouška – *zabiják*, písemná kontrolní práce – *kontrolka, měsíčák, písemec, přepadák*, **jiné výrazy související s vyučovacím procesem:** chodit za školu – *chodit za lajnu*, dostat pětku – *koupit tunu, postihla ho sféra*, je chytrý – *je bedna, je píst, je válec*, učit se – *drtit se, šprtít se, šrotit se, šturmovat, vrkat se*, **označení známek:** jednička - *ajncka, bič, čára, za jedna*, dvojka - *dvoja, dvója, husa, za dvě*, trojka - *soudek, troja, trója, za tři*, čtyřka - *čejra, čtyra, čtýra, stolda, stolka, štvéra, štýra, štoura, za čtyři, židle*, pětka - *jádro, morda, kulatý, pětizna, prda, sféra, tuna, vlašťovka, za pět*.²⁶

To byl děsnej nervák, měl sem nervy v kýblu, to bylo votřesný, ten zaválel, čigro, totál vadlej, dej si klida, nerad' - není ti šedesát...(A. Jirsová, H. Prouzová, N. Svozilová, 1964). Takto začíná článek v Naší řeči komentující výrazy a obraty mladých lidí v Praze. Autorky se v článku snaží zjistit, jaké místo zaujímá takováto mluva v samotných projevech mládeže a zda je tato terminologie ovlivněna věkovou kategorií. Je věk skutečně tak silným slohotvorným činitelem, který by dal projevům mládeže typický příznak nebo

²⁵ VÍTKOVÁ, Markéta. *Mění se studentský slang?*, Plzeň, 1999. Diplomová práce. ZČU. s. 7.

²⁶ HUBÁČEK, Jaroslav. K dnešnímu stavu studentského slangu. [online]. Naše řeč. [citováno 11. 03. 2015]. Dostupné z [www. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5108>](http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5108)

jednotící princip i v rovině jazykové? Autorky tuto svou myšlenku vzápětí potvrzují. Poukazují na rozdílnost mezi světem mladých, dospívajících žáků/studentů a světem dospělých. Odlišuje se v několika ohledech – názorově, v jednání, v citovém prožívání, v nespoutaném temperamentu, fantazii apod. Jejich projevy jsou pak zastřeny ironizováním čehokoli nevybíravými výrazy, odsuzováním, nadávkami apod. Velmi často využívají podněty, které jsou frekventované jen v tomto věku, podněty z četby, vzdělávání. Komplexně jde o hojný materiál činitelů, mezi které lze zařadit i obranné stanovisko proti rodičům, učitelům, pro které jsou výrazy zcela nepochopené, ale k úspěšné interakci a vzájemné komunikaci s mladými lidmi je nutné, v určité míře jejich slangové vyjadřování respektovat.

Vyzdvihují typický znak žákovského a studentského slangu a tím je expresivita a její aktualizace, která se též týká jazykové roviny. Nenajdeme ji ve všech jazykových plánech, ale nejvíce je zastoupena ve slovtvorbě (viz další kapitola).²⁷

Milan Báča se k problematice žákovského a studentského slangu staví dvěma způsoby. V pojetí širšího smyslu, kdy je studentský slang chápán jako lexikální vrstva nespisovných výrazů, které užívají studenti v běžných neoficiálních mluvených projevech. A v užším smyslu, kdy jde též v běžných mluvených projevech o lexikální vrstvu nespisovných výrazů, ale týkajících se studia a studentského prostředí. Pracuje s pojmem studentský slang, který se podle něj překrývá s označením mládežnický slang, nebo též slang mládeže. Báča se věnoval výzkumu vysokoškolské slangové terminologie, nicméně i on se nechal inspirovat základním výzkumem Jaroslava Hubáčka a v článku uvádí, že součástí jeho výzkumu bylo nutné charakterizovat i rysy studentského (školního) prostředí, z čehož mu vznikly skupiny mimojazykových faktorů, které více či méně ovlivňují slang tohoto prostředí. Uvádí faktory jako: nízký stupeň uzavřenosti, věková homogenita, mladým, hravý a tvořivý kolektiv, časté střídání příslušníků skupiny (třídy), pestrost, mnohostrannost a proměnlivost studentského života (střídají se vyučující, probíraná látka, disciplíny, formy a metody práce, učebny aj.).²⁸

²⁷ JIRSOVÁ, A. a PROUZOVÁ, H. a SVOZILOVÁ, N. Poznámky k mluvě mládeže. [online]. Naše řeč. [citováno 09. 03. 2015]. Dostupné z [www. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5057>](http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5057).

²⁸ BÁČA, Milan. K výzkumu studentského slangu. [online]. Naše řeč. [citováno 09. 03. 2015]. Dostupné z [www. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531#_ftn1>](http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531#_ftn1).

2.2.7 Způsoby tvoření slangových výrazů

Samotná problematika tvoření slov (slovotvorba) je součástí lexikologie, kdy tyto procesy významně napomáhají k rozšiřování lexika. Právě slangové výrazy v současnosti obohacují slovní zásobu velmi výrazným způsobem. K pojmenování procesů jejich tvoření, tzn. zkoumání onomaziologických postupů, používáme postupy, které jsou tradiční pro slovotvorbu celonárodní slovní zásoby. Předmětem zájmu je tedy stránka nejen obsahová (sémantické změny významu), ale i formální (jazyková – odvozování a skládání). Zvláště u slangového pojmenování vedle sebe jednotlivá pojmenování nestojí izolovaně, ale existuje mezi nimi hierarchie různých vztahů. Z velké části mají povahu názvů popisných, jen velmi málo se jedná o slova značková, a dalším frekventovaným procesem pojmenování je tvoření výrazů na základě přeneseného významu.

Mezi základní způsoby tvoření, které jsou pak dále sledovány u konkrétních slovních druhů, patří odvozování, skládání a zkracování. Centrálním slovním druhem jsou substantiva a to z toho důvodu, že primárně pojmenovávají substance a nabízejí k tvoření široké spektrum formálních prostředků. Vedle substantiv se pak jen velmi málo využívají slovní druhy jako adjektiva, verba nebo adverbia.

Dále v rámci slovních druhů vymezujeme kategorie slovotvorné a významové. Co se týče slovotvorných kategorií, ty pojmenovávají obecně jevy na základě jejich vztahu k jevům jiným (např. jména činitelská, konatelská atd.). V této kategorii můžeme dále rozlišovat několik slovotvorných typů. V těsné souvislosti s kategorií slovotvornou existuje kategorie významová, kterou je možno chápat jako kategorii obsahující skupiny názvů významově souvisejících.

Další možností, jak je možné přistupovat k tvoření slangových výrazů, je třídění slov podle použitých odvozovacích přípon s přihlédnutím k jejich produktivitě.²⁹

Mým cílem není vypisovat všechny procesy související s obohacováním naší slovní zásoby. Zaměřím se na procesy nejběžnější u tvoření slangových výrazů.

Nejčastěji jsou slangová slova tvořena odvozováním, a to především odvozováním pomocí sufixů. Jména činitelská nejsou početnou skupinou, nicméně velmi používaným sufixem je -ák (př. záškolák, hlupák, ulejšák, pozďák, lajdák aj., hlavně u pojmenování svých spolužáků, minimálně u pojmenování učitelů/lek). Tato kategorie se velmi prolíná se jmény konatelskými, což je ve slangu čteně zastoupená skupina přípon -ař/ář, -ák, -as aj.

²⁹ HUBÁČEK, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. 1. vyd. Praha: SPN, 1971. 5-6 s.

(př. říďas, školňas, pohodář). Méně zastoupenou kategorií jsou deminutiva (př. kuchtička). Slovo tvorné sufixy cizího původu nejsou tak časté, v dotaznících jsem se s nimi neseťkala vůbec. Jména dějová se v následujících dotaznících objevují také jen zřídka.

Dalším využívaným slovním druhem (hned po substantivech) jsou verba. Nejčastěji používanými sufixy jsou –it (př. hulit), ale v zásadě používají tvary infinitivní.

S tvořením slov pomocí skládání jsem se neseťkala vůbec, více časté bylo spíše zkracování pomocí zkratk (př. zsv, bi, přv) a hlavně využívání univerbizace (anglina, čeják).

Druhou velkou skupinou, kterou tvoří slangová pojmenování, je skupina tvořená přenášením slovního významu tzn. metaforické přenášení (kouřit = vypalovat zobák, jít na pivo = oddávat se zlatavému moku) atd. Tento proces žáci/studenti nejčastěji používají v oblasti mimoškolní, kdy obsahem jejich konverzace jsou věci jim blízké, aktuální, „in“.

Poměrně velké množství slangových slov pochází z přejímání z jiných jazyků, především angličtiny a němčiny (yes, game over, shit, fail).

Nastínila jsem nejfrekventovanější způsoby tvoření slangových výrazů s ohledem na výsledky svého dotazníkového šetření. Blíže se této problematice budu věnovat v praktické části přímo u výsledků výzkumu.

2.3 Sociolingvistika

2.3.1 Vývoj a obsah sociolingvistiky

Jazyk a řeč je úzce spjat s vývojem, složením a chováním lidské společnosti. Tomuto vztahu se věnovali lingvisté již ve starších dobách, nicméně k sociolingvistice, kterou známe dnes, byla ještě dlouhá cesta. Nejdříve se vymezovaly vztahy mezi jazykem a národem, čemuž se v 19. století ve své psychologii národů věnoval lingvista Wilhelm von Humboldt. Na konci tohoto století bylo středem zájmu geografické rozvrstvení jazyků, kterému se předně věnovali dialektologové. Až na přelomu 19. a 20. století nalezneme ve Francii psychologickou a sociologickou školu v čele s A. Meillem, který zkoumal vliv sociologických faktorů na utváření jazyka, který dále členil podle společenských skupin, vrstev apod.

S moderní sociolingvistikou se setkáváme až v 50. a 60. letech 20. století pod vedením Joshua A. Fishmana, který zformuloval lingvistické otázky vztahu jazyka a mnohonárodnostních států (bilingvismus, diglosie, multilingvismus) a Williama Labova, který se zabýval propracováním metod pro sběr jazykového materiálu.

Za dalšího významného představitele a současně i za jednoho ze zakladatelů sociolingvistiky je považován Basil Bernard Bernstein, britský sociolog a sociolinguista.

Samotný pojem sociolingvistika je překládán z latinského *societas* = společnost a *lingua* = jazyk. Jde o vědní odvětví považované za subdisciplínu lingvistiky, zkoumající sociální vlivy na jazykový systém, víceméně lze říci, že se zabývá funkčním využitím jazyka v sociální komunikaci.³⁰ Název, který známe dnes, poprvé použil v roce 1952 Haver C. Currie.³¹ Obsahem sociolingvistiky je tedy zkoumání sociálních a biologicko-sociálních faktorů jako je věk, pohlaví, etnická příslušnost, sociálně ekonomické postavení, vzdělání, které mají bezprostřední vliv na jazyk jednotlivce. Mimo jiné se zaměřuje i na národní variety jazyka jako je například právě slang. Okrajovými zájmy sociolingvistiky jsou i oblasti „smíšených jazyků“ (sibir, pidžin a kreolština) nebo jazyky tajných kódů malých sociálních skupin ve společnosti.

Má mnoho společného s etnolingvistikou, která se ale zabývá jazykem přírodních národů ve vztahu s jejich kulturou, nebo s lingvistickou antropologií, známou především ve Spojených státech, zabývající se studiem jazyka ve vztahu ke kulturním a společenským strukturám.³²

2.3.2 Předmět sociolingvistiky

K obsahové náplni a k tomu, co je vlastně předmětem a podstatou sociolingvistiky, se vyjádřilo mnoho autorů.

Podle Bohumila Geista jsou podstatou jazykové, tzn. gramatické a fonologické charakteristiky různých sociálních kategorií, na které má vliv určitá míra socializace. Vznik sociolingvistiky zařazuje časově souběžně se vznikem psycholingvistiky, zabývající se vztahem psychické činnosti a řeči jedince.

R. Sitter se staví k sociolingvistice jako ke studiu změn jazyka v souvislosti se sociálním kontextem. Zařazuje typy řeči, které jsou typické pro konkrétní sociální situace

³⁰ MAŘÍKOVÁ, H.; PETRUSEK, Miloslav; VODÁKOVÁ, Alena a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 2. svazek. s. 1017.

³¹ KNAUSOVÁ, I. *Problémy jazykové socializace: (ověření platnosti Bernsteinovy teorie jazykové socializace v českém prostředí)*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 2006. s. 21.

³² ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. 2. vyd. Olomouc: Rubico, 2008. s. 216-219.

a s tím související řečové situace, které využívají typické jazykové sociální charakteristiky. G. H. Mead zase hovoří o sociolingvistice jako o verbálních symbolech a gestech.³³

Podobný pohled na sociolingvistiku jako na interdisciplinární vědní obor má i Jan Průcha, který vidí sociolingvistiku jako důležitý faktor pro vzdělávání, a to kvůli zaměření na užívání jazyka ve vztahu ke způsobu komunikace v rozdílných sociálních a etnických komunitách, profesních skupinách apod.³⁴

Poněkud rozdílně se k vymezení sociolingvistiky staví například D. H. Hymes, který tvrdí, že sociolingvistika se týká spíše řeči než jazyka, tzn., že předmětem jeho zájmu je hlavně řečové chování, a vše ostatní přiřazuje k sociologii jazyka.³⁵

Velmi intenzivně se sociolingvistice věnoval již výše zmíněný Basil Bernard Bernstein. Primárně zkoumal školní úspěšnost/neúspěšnost žáků/studentů v souvislosti s jejich rodinným prostředím. Uvedl, že: „*existuje jazyková bariéra, tedy nestejně komunikativní dovednosti, kterými jsou vybaveny děti z odlišných rodinných prostředí.*“³⁶

2.3.3 Pojetí sociolingvistiky

Podstata sociolingvistiky je založena na vztahu jazyka a společnosti. Právě na tento vztah lze nahlížet prostřednictvím několika úhlů. Primárně jde o makropohled/mikropohled, kvantitativní/nekvantitativní pohled, empirický/neempirický a praktickou/teoretickou orientaci.

V mnoha sociolingvistických výzkumech se setkáváme s makropohledem a mikropohledem, což jsou hlediska vycházející z různé úrovně zobecnění, která je badatelem upřednostňována. Jak bychom mohli z názvu odvodit, v případě makropohledu jde o tzv. pohled z výšky. Pro lepší představu to lze představit na příkladu jazykové situace například v České republice, kde se pro formální a veřejné projevy používá spisovná čeština, že máme na území Čech a Moravy čtyři druhy nářečí, že máme několik druhů slangu apod. Jde o hrubé obrysy, nikoli o konkrétní vztah mluvčích a jejich jazyková vybavenost. Vedle toho stojí tzv. pohled zblízka, který analyzuje interakci dvou

³³ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. s. 414.

³⁴ PRŮCHA, Jan et. al. *Pedagogický slovník*. 3.vyd. Praha: Portál, 2001. s. 322.

³⁵ KNAUSOVÁ, Ivana. *Problémy jazykové socializace (Ověření platnosti Bernsteinovy teorie jazykové socializace v českém prostředí)*. Olomouc: Votobia, 2006. s. 22.

³⁶ KNAUSOVÁ, Ivana. *Problémy jazykové socializace (Ověření platnosti Bernsteinovy teorie jazykové socializace v českém prostředí)*. Olomouc: Votobia, 2006. s. 3.

konkrétních mluvčích. Mezi oběma pohledy nevede ostrá hranice, spíše se konkrétní výzkumy pohybují mezi oběma póly.

Dalšími možnými úhly pohledu jednotlivých badatelů na sociolingvistický výzkum může být hledisko kvantitativní nebo kvalitativní. U kvantitativně založeného výzkumu jde o práci s nasbíranými daty pomocí statistických metod (př. variační sociolingvistika zkoumající různé podoby jednoho výrazu). Ti, kteří přistupují k pohledu kvalitativnímu, opouštějí statistická vyhodnocování vzhledem ke komplexnosti zkoumaných jevů a jejich různorodosti, kde by se jen těžko hledal jednotící znak.

Dalším úhlem pohledu na sociolingvistiku je pohled empirický a neempirický. Empirický pohled je neodmyslitelnou součástí sociolingvistiky, jelikož dosud všechny výzkumy v tomto odvětví jsou založeny empiricky, což je znak odlišující sociolingvistiku od některých jiných lingvistických disciplín. Tento přístup je založen na analýze nasbíraných dat. Sběr těchto dat lze konat několika způsoby: v sociolingvistice oblíbený zvukový záznam reálné konverzace, dotazníková metoda nebo pozorování. Oproti tomu neempirický pohled je založen na badatelově osobním povědomí, popřípadě na povědomí náhodně vybraných osob. Závěrem takového výzkumu není analýza nasbíraných dat, ale badatelovo povědomí o jazyce, které úzce souvisí s jazykovou kulturou.³⁷

2.3.4 Jazyk a sociolingvistika

Jazyk je specifickým nástrojem dorozumívání, těsně spojený se společností a vztahy v ní, která tento nástroj denně užívá. Je tedy jakýmsi zrcadlem vývoje společnosti, nepřímým znakem informujícím nás o určitých formách sociálního rozvoje člověka. *„Jazykové jevy a procesy, které se zkoumají v rámci sociolingvistických směrů, se uplatňují v jazykových systémech, při fungování jazyků ve společnosti a při jejich vývoji.“*³⁸

Já se v práci zaměřuji především na jazykový kolektiv, soubor jednotlivců, pro který jsou charakteristické vzájemné sociální styky, s čímž souvisí i určitá společná jednota jazykových rysů. Ze sociálního hlediska má skupina stejný nebo podobný věk, vzdělání, zájmy apod., což jsou aspekty, které jazyk ve skupině zásadně ovlivňují. Stěžejním prvkem slangu žáků/studentů tedy budou společné psychické a sociální faktory, které mládež ovlivňují ve výběru expresivních pojmenování. Vyjadřování je z té psychické stránky pak

³⁷ CHROMÝ, J. *Základy sociolingvistiky. Učební materiál pro studenty oboru český jazyk a literatura*. Praha: Karolinum, 2014, 10 – 13 s.

³⁸ ŠVEJČEK, D. A.; NIKOLSKIJ, L. B. *Úvod do sociolingvistiky*. Praha: nakl. Svoboda, 1983. s. 73.

ovlivněno emoční labilitou adolescentů, snahou o vyjádření vlastních emocí, současně s tím hraje důležitou roli sociální podmíněnost a s tím související potřeba zaujmout novými výrazy své okolí, překvapit dospělé, pobavit své vrstevníky apod.

Alena Podhorská-Polická v článku *Univerzália* ve slangu mládeže pracuje s pojmem „indentitární slova“, která definuje jako slova opakovaná mládeží buď vědomě s explicitním stylizačním záměrem, nebo nevědomě z důvodu silné expresivity jazykového výrazu. Může docházet i k tomu, že adolescenti nechtějí ztratit svou „tvář“, proto jsou tato indentitární slova často používána polysémicky až vágně, často si i domýšlejí význam z kontextu, aniž by znali etymologický původ slova. K používání výše zmíněných slangových postupů přispívá tedy nejen řada psychických faktorů, ale důležitou složkou je i motivace sociální.³⁹

V souvislosti se sociální motivací je na místě zmínit se o pojmu integrační funkce (kterou slangové výrazy bezesporu mají), se kterým pracuje Marie Krčmová, charakterizující vliv skupiny na chování jednotlivce a výběr jeho komunikačních strategií. Skupina kolektivně má tendence porušovat platné konvence, a pokud má někdo ve skupině tendence tuto konvenci porušit, hrozí mu vyčlenění ze skupiny.⁴⁰

2.3.5 Variační sociolingvistika

Variační sociolingvistika je oblast sociolingvistického výzkumu, jehož průkopníkem je Wiliam Labov⁴¹. Jde o disciplínu nejvíce se rozvíjející již od 60. let, která má několik stěžejních bodů s dialektologií.

Mezi hlavní principy, společné i pro dialektologii, patří sběr empirických dat prostřednictvím rozhovorů, dotazníků, zúčastněným pozorováním⁴² aj. a snaží se zachytit existenci několika jazykových prostředků, kterými lze vyjádřit stejná skutečnost. Hlavním rozdílem však je, že variační sociolingvistika je disciplína přistupující k jazykové variaci

³⁹ *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. - 27. února 2008*. Plzeň: PF ZČU, 2008. s. 67-68.

⁴⁰ KRČMOVÁ, M. *Funkce slangu*. Sborník přednášek ze IV. Konference o slangu a argotu v Plzni 9. -12. února 1988. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1989. s. 79.

⁴¹ Jeho práce ovlivnily mnoho badatelů. Vystudoval bakalářské studium chemie na Harvardu. Lingvistice se začal věnovat až mnohem později. V roce 1936 dokončil svou diplomovou a průlomovou práci *The social motivation of a sound change on Martha's Vineyard*, kde poprvé použil principy variační sociolingvistiky.

⁴² Badatel se stane součástí společenství a data sbírá z pozice jejího člena.

kvantitativně⁴³, zajímá se o to, jak se jazyk jedince situačně proměňuje, jaké užívá jazykové varianty téhož prostředku, jaké jsou sociální faktory, které ovlivňují jeho výběr jazykových variant a prostředků apod.

Z tohoto výčtu rysů odlišujících variační sociolingvistiku od dialektologie je pro nás nejdůležitější zmínka o sociální variaci nebo také interpersonální variaci, která se zaměřuje na to, jak se mezi sebou v užívání určitých proměnných liší mluvčí s různým sociálním pozadím. Proměnné jsou zde zastoupeny věkem mluvčího, jeho sociálním statutem, pohlavím, popřípadě regionem, ve kterém žije.

Labovovský průlom prostřednictvím této disciplíny spočíval především ve změně pojetí jazyka, který byl do té doby zkoumán pouze z diachronního hlediska (výsledků dospěli na základě srovnávání textů z různých období). Labov aplikuje prostřednictvím variační sociolingvistiky také synchronní pohled, který spočívá v tom, že lze jazykovou změnu zkoumat na základě srovnání, jak jsou užívány jazykové proměnné v různých skupinách populace. Příkladem může být Labovův výzkum na ostrově Martha's Vineyard, který byl součástí jeho diplomové práce a kde poprvé ukázal, že dochází mezi mluvčími k systematickým rozdílům v tom, jak realizují určitou proměnnou, a že tyto rozdíly jsou dány společenskými faktory.

Dalším přínosem variační sociolingvistiky byl výzkum Lesley Milroyové v Belfastu, která pracuje s pojmem sociální síť, což je analytický konstrukt, který předpokládá, že má na vývoj jazyka jedince vliv osoba trávící s ním hodně času. Součástí sociální sítě je i její hustota, která může být hustá, stav kdy se všichni členi společenství nebo spíše skupiny navzájem znají a síť je tím pádem uzavřená.

Z detroitského středoškolského prostředí pochází výzkum Penelope Eckertové, která se stala na dva roky součástí jedné třídy, kde následně nahrála přes 200 neformálních rozhovorů, které se týkaly jejich života a společenských struktur na dané škole. Jako proměnné faktory ovlivňující jazykové variace studentů používala příslušnost k jednotlivým skupinám. Členové první byli orientováni sportovně, trávili velké množství času ve škole a do jiných částí města jezdili jen minimálně. Druhá skupina měla mnoho kontaktů mimo školu, studium zanedbávali, měli spoustu přátel mimo svůj ročník a hodně

⁴³ Badatelé usilují o uchopení nasbíraných dat prostřednictvím statistických metod.

času věnovali zábavě (alkohol, drogy apod.). Potvrdilo se Eckertové očekávání, že jazykové variace byly velmi ovlivněné životem jednotlivých členů skupiny⁴⁴.

Tento výčet jsem použila především proto, že mnou zpracovaný výzkum bude naplňovat atributy variační sociolingvistiky, tzn. z pohledu Labova jde o interpersonální variaci, která si klade jako požadavek znát sociální pozadí mluvčích, které ovlivňuje jejich jazykové prostředky a jejich jazykové variace. Z pohledu Milroyové je třída, popřípadě skupina žáků/studentů, považována za hustou, uzavřenou sociální síť vyznačující se podobnými jazykovými variantami, které jsou všem zúčastněným srozumitelné. Stejně tak její výzkum potvrdil, že lidé vně uzavřené sítě se znatelně odlišují od řeči a řečových norem uzavřené skupiny.

2.3.6 Basil Bernard Bernstein (1924 – 2000)

V oblasti sociolingvistiky bývá považován za nejdůležitějšího představitele a teoretika jazykové socializace britský sociolog Basil Bernstein.

Mým cílem není zde detailně popisovat jeho život, ale na místě je zmínit jeho činnost na univerzitách a následně zásadní díla, která ovlivnila nejen oblast sociolingvistiky. Jeho zájem směřoval především k objasnění sociálních aspektů jazykové zkušenosti, kdy se zaměřil především na odlišnosti jazyka a řeči společenských tříd, na komunikační schopnosti a dovednosti jedince, které jsou ovlivněné jeho sociokulturním prostředím.

Jeho útlé mládí nevykazovalo nejmenší známky zájmu o jazyk, v době své neplnoletosti dobrovolně vstoupil do britské armády, po návratu pracoval jako sociální pracovník, působil jako učitel na několika školách. Až v roce 1947 se začal věnovat oblasti teoretické sociologie na London School of Economics. Prvním krokem k jeho slávě byla disertační práce z lingvistické oblasti na téma *Family role systems, Communication and Socialization*. Po získání titulu se věnoval na Univerzitě v Londýně výzkumu fonetiky. V této době publikoval své první příspěvky, které se vydávaly v odborném časopise *Education, Economy and Society*. Takto publikoval několik odborných příspěvků v několika periodikách. Na základě toho získal místo na prestižní londýnské univerzitě, kde strávil 10 let a získal titul docent i profesor v oblasti sociologie vzdělávání.

Jako učitel ovlivnil mnoho svých studentů, jeho tvorba měla vliv především na zdokonalení pedagogické praxe. Za svou práci a přínos sociolingvistiky získal i několik cen

⁴⁴ CHROMÝ, J. *Základy sociolingvistiky*. Praha: UK, 2014. s. 29-38.

např. v srpnu 2001 posmrtně obdržel od Sociologicko-vzdělávací sekce Americké sociologické asociace cenu Willarda Wallera.

Čím vlastně Basil Bernstein ovlivnil několik generací sociologů vzdělávání i lingvistů? Směr, kterým se jeho práce ubírala, byl určen především sociálními strukturami společnosti. Jde o teorii jazykové socializace, která je postavena na sociálním rozvrstvení společnosti. Tu definuje jako „*komplex sociálních statutů, sociálních rolí, společenských skupin a společenských institucí, které jsou propojeny sítí relativně stálých vztahů.*“⁴⁵. Sociální struktury v době B. Bernsteina (50. a 60. léta 20. století) byly oproti současnosti velmi zakonzervované, podle toho Bernstein rozlišil nižší sociální vrstvy (podřízenost autoritě, prostřednictvím práce se nerealizují, nejsou vedeni k tomu, aby vyjadřovali své individuální zvláštnosti apod.) a střední sociální vrstvy (mají možnost individuálního sociálního vzestupu, hlavně v povolání, jsou cvičeni ve verbálním vyjadřování názorů a postřehů apod.), tato vrstva je zastoupena především jedinci s vyšším vzděláváním.

Nás ale zajímá sociální struktura současné české společnosti. Dnes je velmi složité určit příslušnost jedince a jeho rodiny k určité sociální vrstvě. Zde přicházejí na řadu identifikátory, které by nám měly tuto práci usnadnit, jako je ekonomický status, vyšší stupeň dosaženého vzdělání, finanční příjem, což jsou ale identifikátory, které se nemusí vzájemně shodovat (tzn. nízké vzdělání – vysoký plat a opačně).

Právě tyto aspekty úzce souvisí s komunikací a s Bernsteinovou teorií jazykové socializace, kde má jazyk centrální význam. Klade si otázku, jaké jsou komunikační rozdíly dětí, které si přinášejí do prostředí školy a které ovlivňují jejich výkon a současně s tím i jejich školní úspěšnost. Děti pocházejí z rozdílného sociálního prostředí, mají rozdílné formy řečového chování a jsou mezi nimi znatelné kulturní rozdíly. Zde tedy sehrává důležitou roli sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, společenské podmínky, interakce s jinými lidmi (dospělými rodiči, sourozenci). Toto prostředí vyrůstající dítě formuje, ovlivňuje, determinuje podstatným způsobem.⁴⁶

Kraus rozlišuje z hlediska výchovné situace čtyři druhy prostředí:

1. Prostředí podnětově chudé

⁴⁵ KNAUSOVÁ, I. *Problémy jazykové socializace*. Olomouc: Votobia, 2006. s. 13.

⁴⁶ KNAUSOVÁ, I. *Problémy jazykové socializace*. Olomouc: Votobia, 2006. s. 8-28.

- prostředí dítěti poskytuje málo nových informací a zkušeností, dítě je méně rozvinuté a jeho komunikační schopnosti jsou chudé, méně vyvinuté abstraktní myšlení apod.
2. Prostředí podnětově přesycené
 - vede k přetěžování dětí,
 3. Prostředí podnětově jednostranné
 - rodiče se věnují rozvoji pouze jedné složky osobnosti (rozumové, emotivní, vegetativní)
 4. Prostředí podnětově vadné
 - prostředí působí na dítě výchovně nežádoucími prvky⁴⁷

Primárním socializačním faktorem je tedy rodina. Nejen podle Bernsteina. Jazykové socializaci dítěte můžeme porozumět až tehdy, pokud alespoň trochu známe prostředí, ze kterého dítě pochází. Bernstein a jeho podrobná studie a analýza se následně ubírá směrem návaznosti vlivu rodiny na životní a studijní šance dětí.

Právě v tomto směru jsem se nechala v mé práci inspirovat. Jazyk slouží dítěti bezesporu jako hlavní prostředek socializace, která je podle výše zmíněného nejdříve ovlivněna rodinou, rodinným prostředím, následně až skupinou kamarádů, sociální skupinou ve třídě, což je podle Bernsteina druhá nejvýznamnější socializační instituce, která hned po škole výrazně ovlivňuje jazykové návyky dětí. Vzniká tak jazyková nebo lépe lingvistická socializace. Ta pomáhá dítěti k dosahování cílů především vzdělávacích, kde je jazykový nedostatek tzv. kumulativní deficit, to znamená, že jde o jakousi překážku, která vytváří řadu potíží narůstajících během školních let. Nejen proto lze tvrdit (a potvrdit Bernsteinovu teorii), že *„(...) dítě, které pochází z rodinného prostředí s plynulou a výraznou mluvou, má velkou výhodu oproti dítěti, jehož domov je řečově chudý (...).“*⁴⁸

2.3.7 Sociolingvistické metody

Používané metody se velmi podobají metodám využívaným v dialektologii. K shromažďování dat je nejúspornější a nejběžnější metodou metoda dotazníková. Nicméně sociolingvisté vydělují v zásadě dvě hlavní skupiny metod. V první řadě jde

⁴⁷ KRAUS, B. *Sociální prostředí jako výchovný činitel*. Pedagogika 35, 1985. s. 675 – 689.

⁴⁸ KNAUSOVÁ, I. *Problémy jazykové socializace*. Olomouc: Votobia, 2006. s. 33.

o metodu shromažďování sociolingvistických dat, jejíž součástí jsou různé způsoby pozorování, dotazníky, experimenty aj., které se souhrnně označují jako techniky pozorovací. Druhá metoda se zabývá sociolingvistickou analýzou, která zpracovává poznatky získané pomocí předchozí metody.

Když se podíváme podrobněji na samotné sbírání sociolingvistických dat, stojí před badateli problém, který velmi výstižně zformuloval a shrnul W. Labov pod pojem „paradox pozorovatele“. Jde o jazykový materiál sesbíraný badateli tak, aby sledovaný objekt neměl ponětí o tom, že je sledován, a používal tak mluvu ničím neovlivněnou. To klade na badatele velké nároky, musí objekt systematicky a dostatečně dlouho pozorovat, aby mohl být konečný materiál považován za relevantní.

Nejčastější metodou, která ale určitým způsobem porušuje paradox pozorovatele, je metoda dotazníková (anketa), kdy jde o sérii otázek, které jsou zastřešené jednotným tématem. Stejně tak beseda tazatele s dotazovanou osobou, kde se badatel musí snažit, aby vyloučil nebo alespoň minimalizoval vliv na pozorovatele. To lze dosáhnout tzv. zúčastněným pozorováním, kdy se tazatel stane součástí besedujících, nevystupuje v samostatné roli. W. Labov v tomto ohledu došel k závěru, že sociální stratifikace jazyka má dvojrozměrnou strukturu, která zahrnuje nejen sociálně diferencované jazykové rysy, ale i jejich sociálně podmíněné hodnocení, na čemž postavil řadu svých sociolingvistických výzkumů. Ve výsledku se všechny metody navzájem doplňují, prolínají, což vede k větší spolehlivosti následné sociolingvistické analýzy.

Po získání dat přichází na řadu tzv. korelační analýzy, vyznačující se vymezením vztahu mezi dvojicemi veličin závislých i nezávislých. Nezávislé veličiny jsou v případě sociolingvistického výzkumu reprezentovány určitými sociálními parametry, stratifikačními i situačními a za závislé veličiny jsou považovány jevy jazykové. Nejběžnější variantou analýzy v sociolingvistickém prostředí je rozložení výskytů jednotlivých jazykových variant podle sociálních charakteristik uživatelů, kam řadíme věk, vzdělání, sociální status, místo narození atd. Na základě takto vymezeného vztahu se následně interpretuje rozsah a intenzita vlivu sociálních znaků na jazykové varianty.

Závěrem této kapitoly lze tedy sociolingvistické metody, které stojí v základu kvantitativního paradigmatu sociolingvistického výzkumu, shrnout do několika bodů. Jde tedy především o písemné dotazníky, sociolingvistické rozhovory nebo zúčastněné pozorování.

Pro můj výzkum jsem postupovala následně:

1. Reprezentativnost:

Prvním bodem sociolingvistického výzkumu je vyhnout se zkreslení sesbíraných dat (samozřejmě se nevyhneme zkreslování různými sociálními dimenzemi). To je určeno především velikostí zkoumaného vzorku. Nejen proto jsem se snažila získat pro svůj výzkum velké množství respondentů, tzn. širší spektrum žáků/studentů, abych mohla výsledné informace považovat za reprezentativní a aplikovatelné i v jiné skupině.

2. Vymezování výběrového prostoru:

V tomto bodě jsem si stanovila hranice společenství, kterým se chci zabývat. Do výběrového zkoumaného prostoru jsem tedy zahrнула především žáky 2. stupně ZŠ, nižší gymnázium a vyšší gymnázium (žáci a studenti jsou součástí jedné budovy a jedné školy), které do výsledného výzkumu zahrnovat nebudu, a to z důvodu velkého množství dat. Někteří badatelé bojují s problémem, jak se k cílové skupině dostat. To u mě nebyla překážka, poněvadž jsem s budoucími respondenty v denním kontaktu při vyučování.

3. Stratifikace a velikost vzorku:

Po vymezení výběrového prostoru přichází na řadu otázka velikosti a struktury vzorku. Je známo, že sesbírané vzorky v oblasti lingvistiky nejsou příliš početné oproti jiným. Neuman pracuje s pojmem sociálněvědné vodítka, které udává počet respondentů podle velikosti populace. V případě malé populace uvádí optimální vzorek 300 respondentů, u velké populace (cca 150 000) alespoň 1500 respondentů, čehož lingvistické výzkumy rozhodně nedosahují. V mém výzkumu na malém vzorku populace jsem sesbírala 398 vyplněných dotazníků, čímž jsem Neumanovu hranici splnila.

4. Kvótní a účelový výběr:

Souvisí s bodem 2, nešlo tedy o náhodný výběr, ale o účelově zvolené stupně škol a tomu odpovídající respondenty v cíleně určitém věku, který je pro můj výzkum a jeho výsledky důležitý. Součástí tohoto bodu může být použita i technika tzv. sněhové koule, jde o způsob v dnešní době velmi frekventovaný, časově úsporný, efektivní, který je založený na sbírání dat prostřednictvím sociálních sítí

5. Výzkumné cíle a stavba vzorku:

Zde šlo o stanovení vztahu mezi výzkumnými cíli a metodami výběru mluvčích. Na základě toho existuje mnoho variant, jak tento vztah vymezit. S ohledem k mému

výzkumnému cíli bylo důležité stanovit si především věkovou hranici respondentů, konkrétně tedy zkoumané třídy, které budou následně podléhat komparaci.

6. Stavba vzorku a věk:

Jazykové změny v promluvách respondentů jsou ovlivněny, nejen podle Labova, především věkem. Ale nejen to, součástí výzkumu byly i různé další společenské faktory, poskytující tak důležitý vhled do mechanismů, které se na jazykových změnách též podílí.

7. Stavba vzorku a sociální třída:

Součástí tohoto kroku bylo pracovat s proměnou sociální třídy. Na tuto problematiku lze nahlížet ze dvou pohledů. Rozdíl mezi třídou jako systémem zakládajícím společenskou nerovnost nebo společenským vnímáním prestiže jednotlivých členů společnosti. V tomto případě jsem pracovala s následujícími indikátory specifikujícími sociální zázemí respondentů – zaměstnání a vzdělání rodičů, počet sourozenců a bydliště, což lze všechno řadit mezi sociální síly ovlivňující používané variace jazykových prostředků⁴⁹.

Inspirující podklady pro můj výzkum jsem čerpala z publikace *Sociolingvistika: metody a interpretace* od L. Milroyové a M. Gordona.⁵⁰

⁴⁹ Různí badatelé považují za důležité různé indikátory, každý přikládá důležitost jiné proměnné.

⁵⁰ MILROYOVÁ, L. a GORDON, M. *Sociolingvistika: metody a interpretace*. Praha: Karolinum, 2012, 35 – 58 s.

PRAKTICKÁ ČÁST

2.4 Příprava výzkumu

Samotný pojem výzkum má mnoho podob. Zvolila jsem formulaci od Petera Gavory, který tento pojem popisuje jako systematický způsob řešení problémů, kterým si lidé rozšiřují hranice vědomostí. Výsledky výzkumu nám již získané poznatky buď potvrzují, vylučují nebo naopak díky nim získáváme informace naprosto nové.

Dobře zpracovaný výzkum má několik za sebou jdoucích zásadních kritérií, která se mohou i časově překrývat. Prvotním krokem je stanovení jasného výzkumného problému, který obsahuje koho, kdy a v jakých situacích chceme zkoumat. Tato fáze je stavebním prvkem, od kterého se odvíjí další výzkumné etapy. Následující krok by měl být zaměřen na sbírání materiálu, informací, popřípadě cenných rad odborníků v oblasti zkoumané problematiky. Po získání dostatečných informací je potřeba si zvolit metodu výzkumu, tzv. metoda předvýzkumu (metoda pozorování, experimentální, dotazníková, rozhovoru). Následuje samotný sběr a zpracování dat, která v konečné fázi vysvětlujeme a dáváme do souvislostí.⁵¹

2.5 Dotazníková metoda

Pro svou práci jsem si z velké škály výzkumných metod zvolila metodu dotazníku. Tato metoda je řazena mezi nejfrekventovanější a to z jednoho prostého důvodu, můžeme díky ní získat velké množství informací za relativně krátký čas.

Hlavním a velmi důležitým prvním krokem je jasné stanovení cíle. „*Objektivní výsledek dotazníkové metody závisí v první řadě na teorii, z níž vědecký pracovník vychází, na promyšlené vědecké hypotéze. Z hlediska dané hypotézy stylizuje jednotlivé otázky a zaměřuje je na podstatné stránky zkoumaných jevů a procesů.*“⁵²

⁵¹ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu, Praha: 2010, s. 13-19.

⁵² SKALKOVÁ, J. a kol. Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu. Praha: 1983, s. 87.

2.6 Vlastní výzkum

Myšlenky, jakým směrem se vůbec moje diplomová práce bude ubírat, jsem si ujasnila při první souvislé pedagogické praxi na Malostranském gymnáziu a Malostranské základní škole. Byla to praxe zaměřená na základní školy, učila jsem tedy měsíc primárně na nižším gymnáziu (sekundu a kvartu), ale měla jsem možnost si na této škole vyzkoušet učení stejně starých dětí, ale docházejících na druhý stupeň základní školy. Rozdílem mezi dětmi docházejícími na nižší gymnázium a na základní školu jsem byla sama překvapená po první odučené hodině. Následně jsem o tom diskutovala s mojí fakultní učitelkou, která mi mé zjištění potvrdila a dodala, že po pěti letech působení na gymnáziu jsou tyto rozdíly na první pohled mnohem znatelnější. Ať se jedná o zájem dětí, aktivitu, komunikaci i o samotné učení. Primárně se tedy můj výzkum bude zaměřovat na rozdíly ve slangové terminologii mezi žáky studujícími nižší gymnázium a druhý stupeň základní školy, doplním i o stručnou komparaci mezi žáky nižšího a vyššího gymnázia. Hlavním cílem dotazníků tedy je získání a následné porovnání slangové studentské terminologie z oblasti školního i mimoškolního života dětí se zaměřením na sociolingvistické rozdíly v jejich slovní zásobě.

Při sestavování dotazníku jsem zachovala anonymitu respondentů, tzn., že v úvodu nevyplňovali své jméno. Na začátku jsem žáky oslovila, poprosila je o spolupráci, vysvětlila jim záměr a cíl dotazníku a poděkovala (viz příloha).

První část je zaměřená na oblast sociolingvistiky. Cílem bylo vytvořit si představu sociálního prostředí dětí, ze kterého pocházejí. Na základě této představy pak vyvodit vliv tohoto prostředí na slovní zásobu žáků. Strukturu jsem koncipovala podle nastudované literatury. Šlo především o zjišťování věku, pohlaví, bydliště, vzdělání a povolání matky, vzdělání a povolání otce a počet a věk sourozenců, kteří mohou mít na vývoj a bohatost slovní zásoby respondenta značný vliv.

Druhá část se již zaměřuje na slangovou terminologii. Důležité je zmínit, že veškeré položené otázky v dotazníku jsou otevřené. Pomyslně jsem rozdělila dotazník tak, aby se dotýkal jejich mluvy nejen ve školním, ale i mimoškolním prostředí. Školní část obsahuje 4 okruhy: názvy předmětů, názvy osob, školní aktivity a známkování. Ke každému okruhu jsem přiřadila pojmy, se kterými se ve škole stýkají velmi často, tudíž jsem předpokládala, že dochází k různým obměnám. Druhá část začíná otázkou, jakým způsobem nazývají spolužáka, kamaráda, který například chodí neustále pozdě do školy. Následuje okruh, který je přímo zaměřen na jejich mimoškolní aktivity a věci jim blízké: kouření, chození na

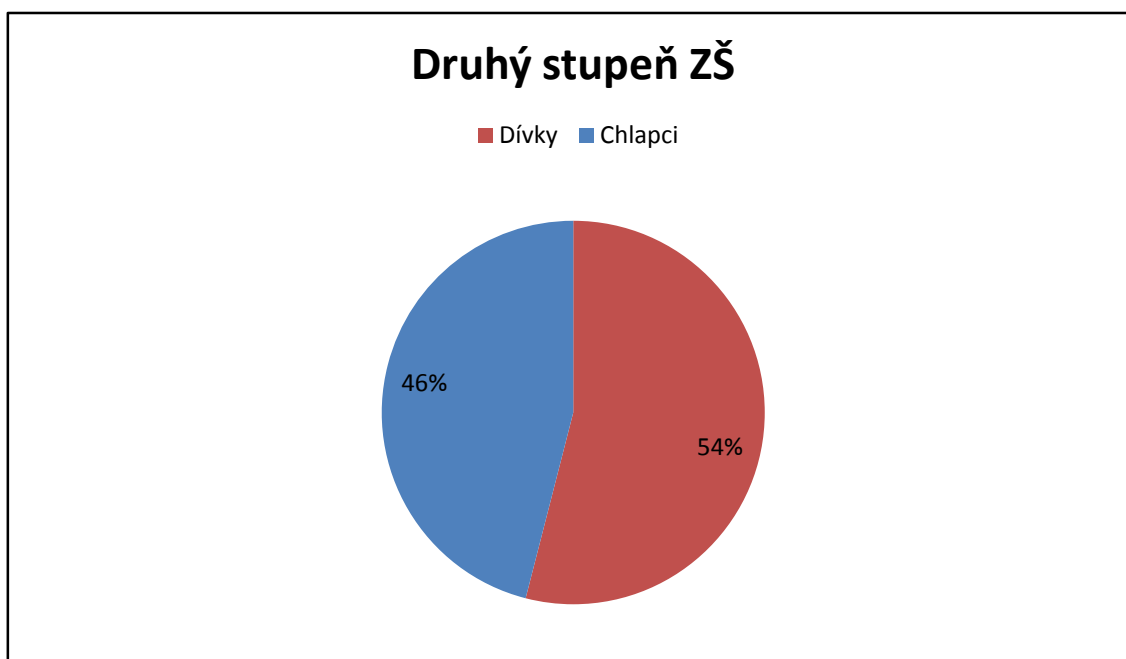
pivo, Facebook apod. V posledním okruhu jsem jim nechala prostor pro to, aby uvedli další slangové výrazy, které často používají.

Se sběrem dat mi velice pomohli samotní pedagogové gymnázia, kteří své dotazníky rozdali ve svých třídnických hodinách, popřípadě v hodinách, které učili. Na druhém stupni základní školy mám data ze všech 4 tříd, tzn. dohromady od 91 žáků. Na nižším gymnáziu se mi podařilo získat i dvě paralelní třídy, takže dohromady mám 6 tříd a 161 žáků. A na vyšším gymnáziu stejně jako na nižším pracuji s 6 třídami (z toho jsou dvě paralelní), dohromady tedy se 141 žáky. Celkově jsme dotazníky rozdali v 16 třídách 398 žákům s tím, že návratnost díky mé nebo jiné pedagogické přítomnosti byla 100%.

2.7 Sběr dat

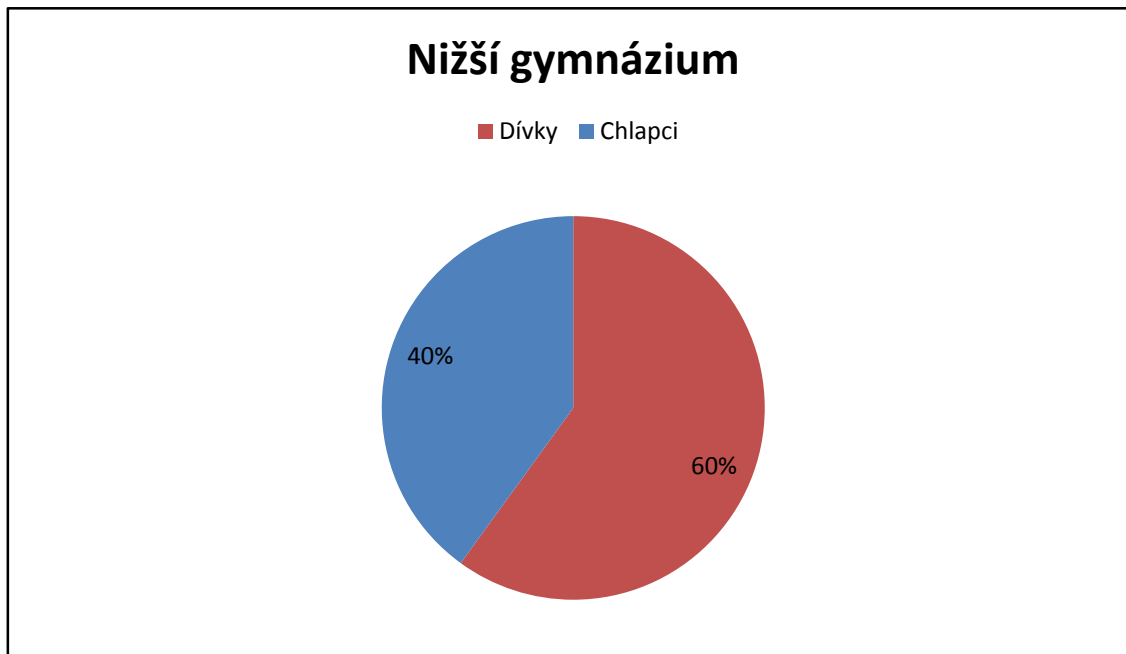
Rozdělení respondentů zkoumaného souboru do tří skupin

Celkem se vyplňování dotazníků na druhém stupni ZŠ zúčastnilo 91 žáků, z toho bylo děvčat 49 (tj. 54 %) a chlapců 42 (tj. 46%).

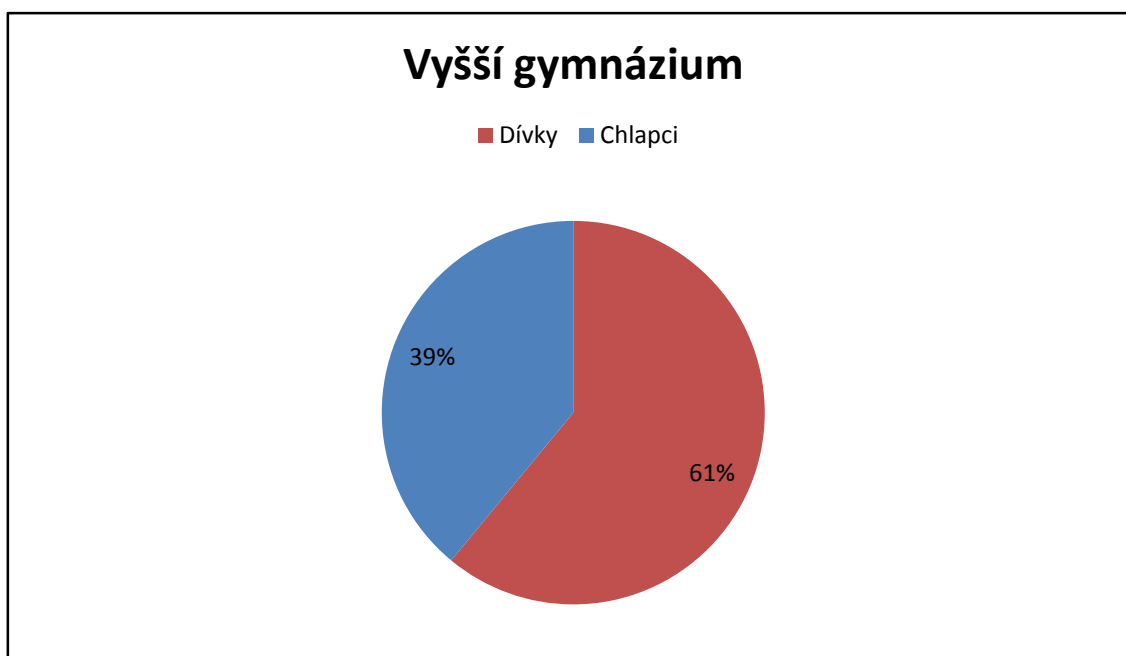
Tabulka 1: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Na nižším gymnáziu bylo dotazováno 161 respondentů, z čehož bylo děvčat 97 (tj. 60%) a chlapců 64 (tj. 40%).

Tabulka 2: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Respondentů na vyšším gymnáziu bylo celkem 141, z toho děvčat 86 (tj. 61 %) a chlapců 55 (tj. 39 %).

Tabulka 3: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Zatímco na základní škole je počet chlapců a dívek relativně vyrovnaný (49 ku 42), na gymnáziu je výrazně vyšší počet děvčat.

Zkoumaný soubor respondentů:

	2. st. ZŠ	NG	VG	Celkově
CHLAPCI	42 chlapců	64 chlapců	55 chlapců	41 %
DÍVKY	49 dívek	97 dívek	86 dívek	59 %

Tabulka 4: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

2.8 Charakteristika školního prostředí

Jak už jsem zmiňovala výše, výzkum probíhal na Malostranské základní škole a Malostranském gymnáziu. Žáci základní školy přestupují automaticky z prvního stupně, pokud se některý ze současných žáků rozhodne přejít a stávající škola vyhodnotí, že lze přijmout jiné zájemce, vypíše volná místa. Jediným požadavkem pro přijetí zájemců na základní školu je podání přihlášky, kdy přednost mají zájemci, kteří patří do spádové oblasti, tj. mají trvalé bydliště na Praze 1. Naopak zájemci o studium na gymnáziu jsou vybíráni na základě přijímacího řízení. To probíhá formou písemného testu společnosti SCIO. Součástí testu jsou otázky z českého jazyka, matematiky a testu studijních předpokladů. Předpokládáme tedy, že se jedná o nadané a inteligentní děti. Pokud budeme hovořit obecně o gymnáziích, lze říci, že jde o stupeň vzdělání zaměřený převážně všeobecně, což předpokládá i všeobecné znalosti žáků.

Výhodou všeobecně zaměřených gymnázií je určitý čas žáků, později studentů (do 19 let) na rozmýšlení si volby svého dalšího vysokoškolského studia. Nicméně „latka“ a standardy gymnaziálního vzdělávání jsou nastaveny výše než vzdělání na druhém stupni základní školy. Tomu odpovídá i přijímací řízení, kdy některé školy si dělají individuální přijímací testy, konkrétně na Malostranském gymnáziu jsou žáci přijímáni na základě testů SCIO.

Na druhou stranu má tato forma vzdělání (všeobecná) i své nevýhody. Žáci musejí studovat i takové předměty, které je úplně nezajímají nebo jim nejdou. K tomu je výuka kromě několika hodin laboratorních prací zaměřena pouze teoreticky. S čímž souvisí i fakt, že po maturitě je prakticky jedinou možností studium na vysoké škole nebo vyšší odborné škole, protože jejich studium není zaměřeno nijak konkrétně a užší zaměření získají až dalším studiem.

2.9 Vyhodnocení dotazníků

2.9.1 Druhý stupeň základní školy

Výsledky jazykové stránky

Slovní zásoba dětí se vyvíjí od prvního roku života. V šesti letech života se pohybuje pasivní slovní zásoba kolem 10 000-14 000 slov, kdy mezi první používané slovní druhy se řadí zvukomalebné citoslovce a substantiva. Později si osvojují i slovesa, přídavná jména a v poslední řadě osvojování stojí zájmena, příslovce a zbytek slovních druhů. Během školních let se přirozeně slovník každého jedince rozšiřuje znatelně rychleji, tj. ročně si dítě osvojí cca 3 000 slov, tzn., že ve 12 letech obsahuje jejich slovní zásoba 36 000 slov a v době opouštění školy až na 50 000. Zároveň se během školní docházky zásoba slov zkvalitňuje a mění.⁵³

1. Názvy předmětů

Český jazyk – čeština, čějina, čédina, mutter sprache, druhej nejlepší předmět, čj

Matematika – matika, ten nejlepší předmět ever, máťa

Anglický jazyk – angličtina, anglina, ájina

Přírodopis/biologie – biologie, bižule, bi, přv, přírod'ák

Občanská výchova/základy společenských věd – zsv, občanka, zsvsko, zase (z) se (s)
vyspím (v)

Způsoby tvoření

U dvouslovného pojmenování dochází u všech příkladů k univerbizaci a vytvoří se tak nové slovo, zde se jedná u všech případů o substantivum (čeština, angličtina, občanka). Odvozování a použití sufixů **-ule** (bižule), **-a** (máťa), **-ák** (čeják, přírod'ák) a úpravy jako čějina, slouží k jazykové úspoře. U předmětu matematika je též použito krácení tzv. haplologie (matika) v důsledku nepečlivé výslovnosti nebo rychlé řeči. Žáci hodně využívají i zkratky ze začátečních písmen (přv, zsv), zajímavou zkratkou je zde bi, která je tvořena z první slabiky. Snad jen u dvou příkladů se objevilo přejaté pojmenování z německého jazyka (mutter sprache). Zajímavostí je evokace žáků na český jazyk (druhej nejlepší předmět), matematiku (ten nejlepší předmět ever), kde je ještě kombinace s jazykem anglickým a zsv = zase se vyspím.

⁵³ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. s. 349.

2. Názvy osob

Učitel/ka – učitel, učitelka, úča, profesorka, biflovat

Ředitel/ka – říd'a, říd'as, führer, her obersturmführer, her sturmführer

Školník/ice – školník, školňas, Ozzy Ozborn, Ozzy, Matyášův táta

Kuchař/ka – kuchařka, kuchař, kuchtička

Způsoby tvoření

Z velké části zde k obměnám nedocházelo a žáci jen opisovali zadané pojmy nebo vůbec nevyplňovali. V čele této školy stojí ředitel, jedná se tedy o označení funkce, kterou žáci zpravidla zkracovali a byly uplatňovány přípony – **a**, – **as** (říd'a, úča, říd'as, školňas). Dále tvořili pojmenování přejímáním z cizích jazyků, resp. z jazyka německého (führer, her obersturmführer, her sturmführer). Vzhled zaujímá jako jedno z hledisek tvoření pojmenování velmi důležitou roli (Ozzy Osborn). Četně se zde objevila i zdobnělina (kuchtička).

3. Školní aktivita

Učit se – učení, bombit, mučit, šprtat se, šrotit, týrat se

Diktát – diktoš, trest

Zkoušení – k ničemu, mučení

Prospěť z testu – to musím dát, výhra, bingo, prošel jsem, dobrý, dobře já, yes

Neprospěť z testu – sakra, do prdele, neprošel jsem, špatný, nepovedlo se, do háje

Způsoby tvoření

Zde je na první pohled vidět, jak na žáky tato oblast pojmů působí. Jejich reakce byly z velké části ovlivněny emocemi, které z těchto situací moc dobře znají (mučit, šrotit, do háje, týrat se). Objevují se už i vulgarismy (do prdele) nebo alespoň negativně zabarvená pojmenování (sakra, špatný, do háje).

4. Známkování

1 – jednička, za jedna, bič, pohoda, jsem dobrá

2 – dvojka, za dvě, dvója, standart

3 – trojka, trója

4 – čtyřka, čtverec, čtverák, čtverka

5 – pětka, koule, kule, bludišťák, facka

Způsoby tvoření

Jako u předchozího okruhu, i když zde to není tak časté, se můžeme setkat s emočními výrazy v podobě substantiv (pohoda, facka), sloves (jsem dobrá) nebo přeneseného metaforického významu (standard). Jednička se často díky grafické podobnosti označuje jako bič nebo za jedna, za dva, což už dnes řadíme mezi ustálené výrazy. Vznikají též pomocí sufixů – **a** (trója), - **ák** (čtverák), - **erka** (čtverka). Pro známku pět je typické označení díky bříšku, podle kterého se každý z nás učil toto číslo poznávat, patří sem koule, kule, bajle tzv. metaformismy.

5. Jak nazýváte spolužáka (žáka), který:

Chodí za školu – debžot, jde hulit, záškolák, hlupák, blb, debil, ulejšvák, flákač, frajer, cool

Často chodí pozdě do školy – Julie, dojíždějící, pozďák, opozdilec, opozdílek, brzda, flákač, lempl

Každý den je na všechno naučený – Mates, šprt, šplhoun, snaživec, chytrolín, chytrosaurus

Je líný a pohodlný – cílek, lenoch, polštář, ulejšvák, pohodář, lajdák, klid'as, lenochod, lemra líná

Způsoby tvoření

V této kategorii je znatelné, že různí žáci mají různé pohledy. Pro někoho je ten, kdo chodí za školu, hlupák, pro druhého je frajer. Častým jevem je evokace ke konkrétní osobě (kamarádovi). Jsou zde zastoupeny i pejorativní výrazy (debil, blb) a výrazy odvozené od laxního přístupu pomocí sufixů – **ač** (flákač), - **ák** (lajdák). Vyskytla se tu i složenina (chytrosaurus) a sousloví lemra líná.

Mezi názvy pro toho, kdo je na vše naučený, bychom čekali označení nám známé – premiant, což se ale ani jednou neobjevilo. Dnes je častěji používané označení jako šprt, šplhoun, snaživce nebo chytrolín.

6. Jak slangově označujete tato běžně používaná slova:

Kouřit – hulit, jít na cígo, vypalovat zobák, cool, kuřivo, čoudit

Jít na pivo – jít na jedno, dát si bahno, chlastat, degustovat, oddávat se zlatavému moku, dát si skleničku, jdem na pivčo

Mobilní telefon – mobil, foun, phone, telephone

Facebook – fejs, efbíčko, fibí, fejsbůček

Mít partnera/partnerku – být zadaná, mít kluka/holku, chodit s někým, mít přítele, mít koně/buchtu, mít milou/milého, být čača, být pod pantoflem, zadaří se

Sex – sex, vyspat se s někým, velká láska, bušit do matrace, tulení, šukat, prznit, šoustat, souložit, dát si rychlovku, mrdání, dělat to, šoustačka, mrdačka

Homosexuál – homosexuál, homouš, teplý, sekačka, homo, homík, teplouš, buzík, buzerant, přihřátej, přiteplenej, gey, bukvice

Tuto kategorii jsem zařadila úmyslně, aby měli žáci možnost zamyslet se nad četným používáním slangových slov i mimo školu. Nejvíce je samozřejmě zaujaly výrazy sex, homosexuál, kde se můžeme setkat s častým pejorativním pojmenováním. U výrazu Facebook zase naopak zjemněné pojmenování a u výrazu mobilní telefon četné používání anglicismů.

7. Jsou nějaké další slangové výrazy, které často používáte?

Jidáš – zrádce

Kamarád – kámík

Pozdrav – čugo, čugičky, ahojda

Třídní profesor – tříďas

Kabinet – káboš

Pěkná holka – koťas, čiča, kočka

Mluvit nesrozumitelně – hebrovat

Menstruace – krámy

Jít na wc – pískat si

Jít na oběd – jdeme na o

Akné – beďar

Pedofil – peďák

Sociolingvistické výsledky

Zkoumaný vzorek respondentů: 6. – 9. ročník ZŠ

Počet respondentů: 91

Věk: hlavní věkovou skupinu tvoří žáci od 11 – 15 let

Pohlaví: 49 dívek/42 chlapců

Bydliště:

	Praha	Okolí Prahy
Bydliště	6 respondentů	85 respondentů
Zastoupení v %	6,6 %	93,4 %

Tabulka 5: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Více než 93% z necelých sta respondentů dojíždí do školy z okolí Prahy. Objevovaly se zde místa jako Nižbor (okres Beroun), Krňany (okres Benešov), Černolice (okres Praha – západ), Dobřichovice (okres Praha – západ), Měchenice (okres Praha – západ), Hostouň u Prahy nebo Tursko (okres Praha – západ). Zbýlých šest respondentů bydlí naopak velmi blízko své základní školy, a to Malá Strana a Břevnov.

Vzdělání matky a otce:

	Matka	Otec
Základní vzdělání	35	29
Výuční list	22	15
Středoškolské vzdělání	16	19
Vysokoškolské vzdělání	18	28

Tabulka 6: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Celkově jsem získala informace o 182 rodičích a jejich vzdělání, z čehož vyplývá, že každý respondent uvedl vzdělání otce i matky. Jak napovídá tabulka, je v tomto případě mnohem více matek se základním vzděláním a následně s výučním listem, často z oboru kuchař - číšník nebo čalouník, mechanik hudebních nástrojů, elektrikář, prodavač apod.

Vyššího vzdělání pak dosáhli spíše muži, u středoškolského vzdělání není rozdíl tak znatelný (16 ku 19), vysokoškolského vzdělání však dosáhlo o deset víc mužů než žen (Právnická fakulta UK, LF UK, ČVUT).

Zaměstnání matky a otce:

Matka	Otec
Výpravčí	Ředitel ve firmě s hudebními nástroji
Hospodářka ve ŠJ	Elektrikář
Mateřská dovolená	Rozváží pivo
Vedoucí kroužku v DDM	Bagážista (pracovník v hotelu)
Asistentka	Závozník ve stavebninách
Květinářka	Opravář
Číšnice	Číšník
Čalounice	Provozní v restauraci
Spojovatelka	Právník
Architektka	Stavební inženýr
Manažerka lékárny	Manažer stavební firmy
Sekretářka	Stavbyvedoucí
Skladnice	Saniťák
Právníčka	Inženýr chemie
Zdravotní laborantka	Zdravotník (rentgen)

Tabulka 7: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

S ohledem na výše uvedené vzdělání rodičů tomu odpovídá i jejich současné zaměstnání. Nejde o absolutní výčet všech povolání, jsou zde typické příklady, které postačí jako vypovídající hodnota. Převažují povolání spíše méně společensky hodnotná jako například číšník, skladnice, čalounice, spojovatelka či sekretářka. Ze společensky hodnotnějších povolání je jen velmi málo zástupců: zdravotní laborant, právník, stavební inženýr apod.

Počet sourozenců:

0 sourozenců	1 sourozenec	2 sourozenci	3 sourozenci	4 sourozenci
22 %	50,5 %	24,2 %	3,3 %	0 %
20 rodin	46 rodin	22 rodin	3 rodiny	0 rodin

Tabulka 8: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Z 91 respondentů resp. rodin má 71 rodin sourozence. Je zde tedy velké procento rodin bez sourozenců (22 %). Podobně na tom jsou rodiny s dvěma sourozenci (přes 24 %). Naopak převažují rodiny s jedním sourozencem (více než 50 % tzn. 46 rodin).

Věk sourozenců:

Věk	Počet	Procentuální zastoupení
Předškolní věk 3 – 6 let	11 sourozenců	11,1 %
Mladší školní věk 7 – 11 let	18 sourozenců	18,2 %
Starší školní věk 12 – 16 let	49 sourozenců	49,5 %
Adolescence 17 – 25 let	21 sourozenců	21,2 %

Tabulka 9: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Pro vytvoření struktury sourozenců podle věku jsem použila dělení podle Marie Vágnerové⁵⁴ na věk předškolní od 3 – 6 let, mladší školní od 7 – 11 let, starší školní 12 – 16 let a adolescenci od 17 – 25 let.

Na 91 respondentů a jejich rodin připadá dohromady 99 sourozenců, přičemž nejvíce sourozenců je ve věku staršího školního věku Necelých 50 %, nejméně sourozenců je ve věku od 3 – 6 let (11 %).

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. s. 177.

2.9.2 Nižší gymnázium

Výsledky jazykové stránky

1. Názvy předmětů

Český jazyk – čeština, čějina, čėja, čédina

Matematika – matika, máťa

Anglický jazyk – angličtina, ájina

Přírodopis/biologie – biologie, přírod'ák, biožka, přírodka, příraz, bižule

Občanská výchova/základy společenských věd - občanka

Způsoby tvoření

U dvouslovného pojmenování dochází u všech příkladů k univerbizaci a vytvoří se tak nové slovo, zde se jedná u všech případů o substantivum (čeština, angličtina, občanka), jde o výrazy stylově neutrální, které přešly ze slangu do spisovného jazyka.

Pro slangové výrazy tvořené odvozováním se nejvíce používají sufixy **-na** (čédina), **-ule** (bižule), **-a** (máťa), **-ák** (čeják, přírod'ák) a úpravy jako čějina, slouží k jazykové úspoře. U předmětu matematika je též použito krácení tzv. haplogie (matika) v důsledku nepečlivé výslovnosti nebo rychlé řeči.

Vůbec se zde například neobjevily zkratky nebo přejímaní slov z cizího jazyka.

2. Názvy osob

Učitel/ka – úča, pančelka, čelka, paní profesorka

Ředitel/ka – říd'a, řéd'a, říd'oška, boss

Školník/ice – školňajz, hipík, ozzy, metalista

Kuchař/ka – kuchajda

Způsoby tvoření

Pojmenování osob žáci většinou zkracovali. Nejčastěji byly uplatňovány přípony – **a**, (říd'a, řéd'a, úča), **-ka** (pančelka, čelka) a na střední škole používané paní profesorka. Pro pojmenování osoby nejvýše postavené používali četně anglické pojmenování boss.

Vzhled zaujímá jako jedno z hledisek tvoření pojmenování velmi důležitou roli (Ozzy, metalista, hipík). Četně se zde objevila i zdrobnělina (kuchajda).

3. Školní aktivita

Učit se – šprtat se, drtit se, mučit se

Diktát – diktoš, test

Zkoušení – zkoušendo, proklepnutí, poprava

Prospěch z testu – dala jsem to, super, projít, level up, jo, uff, yes, je to tam, omg, vítězství

Neprospěch z testu – nedala jsem to, projet, rupnout, game over, zvorat to, sakra, shit, zkonit, zmatlat, fail, pohnojit to, posrat to

Způsoby tvoření

V této části snad nejvíce převažují slova přejatá z angličtiny (level up, yes, omg, game over, shit, fail), vulgarismy (posrat to), negativně zabarvená slova ovlivněná emocemi (drtit se, mučit se, poprava, sakra, zkonit, pohnojit to). U pojmenování diktátu se objevuje synonymum test nebo použití přípony **-oš** (diktoš).

4. Známkování

1 – jednička, za jedna, bič, na výbornou

2 – dvojka, dvojáček, dvója

3 – trojka, trója, trojec, trojúhelník

4 – čtyřka, čtverec

5 – pětka, kule, koule, bůra, plný počet

Způsoby tvoření

Jednička se často díky grafické podobnosti označuje jako bič nebo za jedna, což už dnes řadíme mezi ustálené výrazy. Vznikají též pomocí sufixů **-a** (trója, dvója), **-ec** (čtverec). Pro známku pět je typické označení díky bříšku, podle kterého se každý z nás učil toto číslo poznávat, patří sem koule, kule, bůra tzv. metaformismy.

5. Jak nazýváte spolužáka (žáka), který:

Chodí za školu – záškolák, ulejšák, poškolák, pohodář, blázen, flákač

Často chodí pozdě do školy – opozdilka, šnek, pozďák, zaspala, šípková Růženka

Každý den je na všechno naučený – šprt, šprtoun, pečlivec, chytrý, bedna

Je líný a pohodlný – lenoch, flákač, poflakovač, spáč, lajdák, hlupec, ignorant

Způsoby tvoření

V této kategorii se objevilo i sloveso (zaspala) v ženském rodě, což evidentně evokovalo respondentovi konkrétní osobu a přídavné jméno (chytrý). Časté používání předpon –zá (záškolák), přípon –ák (ulejšák, poškolák, lajdák, pozďák), -ač (flákač, poflakovač, spáč) nebo asociace Šípková Růženka.

6. Jak slangově označujete tato běžně používaná slova:

Kouřit – hulit, čouřit, funě, fetovat, čuřit, hodit džambáro, žváro

Jít na pivo – jít na pivčo, jít chlastat, jít do hospody, jít pít, jít se vožrat, jít na „jedno“, go pivo, zachmelit

Mobilní telefon – mobil, telefon, foun, iphone,

Facebook – Fridrich Bubák, fejs, tvářokniha, fb, VVM=velký vyplachovač mozku, fejsáč, fejsbule

Mít partnera/partnerku – chodit s někým, mít přítele/přítelkyni, mít kluka/holku, mít štěstí, milenec

Sex – šukat, pohlavní styk, mrdat, dělat to, jebat, „to“, soulož, kopulace, píchat, brousit, vyspat se s někým, kojtus, milovat se, onanovat, šoustání, popovídat si

Homosexuál – gey/lezbička, homouš, teplouš/lezba, teplej, homo, buzna, pupuš, hormonálně v nepořádku, přiteplený

7. Jsou nějaké další slangové výrazy, které často používáte?

Bezdomovec – bezd'ák

Mikina – mikča

Tělocvik – tělák

Výtvarná výchova – výtvarka

Čára – lajna

Televize - telka

Líbat se – muckat se

Gymnázium – gympl

Mcdonald – mekáč

Internet – net

Malostranské gymnázium – malostraňák

Dějepis – děják

Zeměpis – zemák

Zloděj – čórka

Počítač – komp

Referát – refouš

Prezentace – prezoška

Čtenářský deník – čtenářák

Sociolingvistické výsledky

Zkoumaný vzorek respondentů: prima – kvarta

Počet respondentů: 161

Věk: hlavní věkovou skupinu tvoří žáci od 11 – 15 let

Pohlaví: 97 dívek/64 chlapců

Bydliště:

	Praha	Okolí Prahy
Bydliště	147 respondentů	14 respondentů
Zastoupení v %	91,3 %	8,7 %

Tabulka 10: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Ze všech dotazovaných respondentů jich žije 147 v Praze, ať se jedná o samotné centrum (Malá Strana, Břevnov) nebo čtvrtě vzdálenější, zbytek dojíždí do školy z okolních vesnic. Jednoznačně převládá Řitka, ale často se objevují Roztoky u Prahy, Hostivice apod.

Vzdělání matky a otce:

	Matka	Otec
Základní vzdělání	-	-
Výuční list	1	2
Středoškolské vzdělání	7	4
Vysokoškolské vzdělání	149	149

Tabulka 11: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Teoreticky bych měla mít informace o 322 respondentech (dva rodiče od každého studenta), ne všichni uváděli vzdělání obou rodičů, protože se s jedním z rodičů nestýkají nebo ho vůbec neznají.

Informace jsem tedy získala o 312 rodičích, z toho jen tři mají výuční list (matka vyučená kuchařka, otec vyučený elektrikář, zámečnick), jedenáct středoškolské vzdělání (SŠ ekonomická, hotelová, dopravní, průmyslová), zbytek rodičů dosáhl vzdělání vysokoškolského, tzn. 298. Vzdělání je to velmi pestré, nicméně převažuje medicína (LF UK), VŠE, Právnická fakulta UK, DAMU, FAMU, ČVUT (architekt), MATFYZ a jen velmi málo učitelství nebo sociologie.

Zaměstnání matky a otce:

Matka	Otec
V domácnosti	Ladič klavírů
Účetní	Finanční ředitel
Asistentka pedagoga	Učitel hudby
Učitelka v MŠ	Interiérový designer
Recepční v bance	Redaktor v rozhlase
Fotografka	Profesor romanistiky na FF UK
Psychoterapeutka	Ředitel farmaceutické firmy
Praktická lékařka	IT pracovník v ČSOB
Kunsthistorička	Daňový analytik
Vedoucí výzkumné laboratoře	Dětský onkolog
Architektka	Architekt
Překladatelka	Zubní technik
Ředitelka ve firmě Ahold	Zvukař (film)
Soudkyně	Advokát

Tabulka 12: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (percentuální rozložení).

Výše uvedenému vzdělání rodičů odpovídá i jejich současné zaměstnání. Z většiny jsou to velmi prestižní povolání zaručující dětem velmi dobré sociální podmínky. Nejde o výčet absolutní, spíše jen o nástin oblastí, ve kterých rodiče respondentů pracují. Tak například mezi manuální práci se dá zařadit pouze ladič klavírů. Jinak i výše uvedený otec, který je vyučeným zámečnickem, nyní pracuje jako technik radarových a informačních systémů na Letišti Václava Havla.

Počet sourozenců:

0 sourozenců	1 sourozenec	2 sourozenci	3 sourozenci	4 sourozenci
17,4 %	50,3 %	23 %	7,5 %	1,9%
28 rodin	81 rodin	37 rodin	12 rodiny	3 rodina

Tabulka 13: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (percentuální rozložení).

Ze 161 respondentů má 133 rodin nějakého sourozence. Přes 50% dotazovaných má jednoho sourozence, naopak nejméně rodin (3) mají sourozence čtyři.

Věk sourozenců:

Věk	Počet	Procentuální zastoupení
Předškolní věk 3 – 6 let	26 sourozenců	12,8 %
Mladší školní věk 7 – 11 let	92 sourozenců	45,3 %
Starší školní věk 12 – 16 let	40 sourozenců	19,7 %
Adolescence 17 – 25 let	45 sourozenců	22,2 %

Tabulka 14: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (percentuální rozložení).

Z výše uvedených čísel, tzn. 133 rodin má dohromady 203 dětí. Nejfrekventovanějším věkem je mladší školní věk, děti od 7 – 11 let, 92 sourozenců (45 %). Velmi vyrovnaný věk je starší školní (40 sourozenců tzn. 19 %) a adolescenti (45 sourozenců tzn. 22 %).

2.9.3 Komparace

Jazyková komparace

V teoretické části jsem v kapitole Způsoby tvoření slangových výrazů zmiňovala nejčastěji používané způsoby tvoření tzv. slangismů.

Z hlediska slovních druhů se mi potvrdilo, že centrálním slovním druhem jsou substantiva, a to z toho důvodu, že primárně pojmenovávají substance a nabízejí k tvoření široké spektrum formálních prostředků. Vedle substantiv se pak jen velmi málo využívají slovní druhy jako adjektiva nebo verba.

Nejčastějším způsobem tvoření slangových slov je i v mém výzkumu odvozování, a to především odvozování pomocí sufixů. Velmi používaným sufixem je -ák (př. záškolák, hlupák, ulejšák, pozďák, lajdák aj., hlavně u pojmenovávání svých spolužáků, minimálně u

pojmenovávání učitelů/lek). Tato kategorie se velmi prolíná se jmény konatelskými, což je ve slangu čteně zastoupená skupina přípon -ař/ář, -ák, -as aj. (př. říd'as, školňas, pohodář). Méně zastoupenou kategorií jsou zdobněliny (př. kuchtička). Slovtvorné sufixy cizího původu nejsou tak časté, v dotaznících jsem se s nimi nesetkala vůbec. Jména dějová se v následujících dotaznících objevují také jen zřídka.

Dalším využívaným slovním druhem (hned po substantivech) jsou verba. Nejčastěji používanými sufixy jsou -it (př. hulit), ale v zásadě používají tvary infinitivní.

S tvořením slov pomocí skládání jsem se nesetkala vůbec, více časté bylo spíše zkracování pomocí zkratk (př. zsv, bi, přv) a hlavně využívání univerbizace (anglina, čeják).

Druhou velkou skupinou, kterou tvoří slangová pojmenování, je skupina tvořená přenášením slovního významu tzn. metaforické přenášení (kouřit = vypalovat zobák, jít na pivo = oddávat se zlatavému moku) atd. Tento proces žáci/studenti nejčastěji používají v oblasti mimoškolní, kdy obsahem jejich konverzace jsou věci jim blízké, aktuální, „in“.

Poměrně velké množství slangových slov pochází z přejímání z jiných jazyků, především angličtiny a němčiny (yes, game over, shit, fail).

Tato část se věnovala shrnutí nejpoužívanějších způsobů tvoření slangových výrazů obecně jak na druhém stupni základní školy, tak na nižším gymnáziu. Nyní se zaměřím na komparaci slovní zásoby těchto dvou stupňů škol podle jednotlivě zařazených kategorií v dotazníku.

Názvy předmětů

Komplexně lze v této kategorii říct, že obsáhlejší slangovou zásobu mají žáci ZŠ, oproti NG nadměrně užívají přejatá slova z cizích jazyků (němčina, angličtina), více používají zkratky, se kterými pracují i velmi tvořivě. Výrazy žáků NG jsou upjaté, stereotypně užívané, nikoliv slangově obohacené, když, tak velmi málo.

Názvy osob

U názvů osob se nejen na ZŠ opět objevují přejímky z němčiny, ale i na NG dochází k přejímání slov, tentokrát z angličtiny. V obou případech nalezneme pojmenování úča, profesorka, říd'a, Ozzy. Slovní zásoba je zde tedy velmi vyrovnaná.

Školní aktivita

V této oblasti výrazně převládá přejímání slov z angličtiny na NG, která jsou na ZŠ použita jen minimálně. Jinak v obou případech vyvolávají úspěchy či neúspěchy citově zabarvené reakce, ať pozitivní či negativní, v některých případech asociují i úplně stejná slova (učit se – mučit se).

Známkování

Zde nalezneme jen minimální odlišnosti. Na ZŠ i na NG používají vesměs stejná pojmenování pro známky 1 – 5.

Jak nazýváte spolužáka (žáka), který:

V této kategorii dochází k značnému odlišení především ve způsobu oslovování svých spolužáků (žáků). Žáci na ZŠ používají více pejorativní výrazy, považují svého spolužáka, který chodí za školu, za debila, debžota, za toho, kdo jde hulit. Na NG k tomu přistupují slušněji – blázen, flákač, ulejšák, záškolák. Ostatní výrazy jsou si podobné.

Jak slangově označujete tato běžně používaná slova:

Tato velmi oblíbená část u respondentů přináší velký rozdíl mezi slovní zásobou žáků na ZŠ a NG. V první řadě z hlediska obsahu, kdy NG má mnohem více slangového pojmenování pro aktivity mimo školu. V druhé řadě se slangové výrazy liší z hlediska hanlivosti. Na ZŠ jde o slova urážlivá, pejorativní, libují si v používání vulgárních slov a v možnosti je použít. Naopak na NG jsou to slova „vytříbená“, vystihují podstatu zadaného výrazu, ale jejich slangová podoba je přiměřená. U výrazu Facebook mají žáci NG vytříbené pojmenování jako např. VVM = velký vyplachovač mozku, Fridrich Bubák, což jsou výrazy, podle kterých můžeme soudit, že tuto sociální síť spousta žáků považuje za zbytečnost. Naopak žáci na ZŠ mluví o tomto současném fenoménu i zdrobněle (fejsbůček).

Jsou nějaké další slangové výrazy, které často používáte?

Vybraná slova žáků ZŠ se týkají více než školy spíše běžného života. Mimo to byla tato otázka u těchto respondentů jen velmi málo vyplňována.

Jidáš – zrádce

Kamarád – kámík

Pozdrav – čugo, čugičky, ahojda

Třídní profesor – tříďas

Kabinet – káboš

Pěkná holka – koťas, čiča, kočka

Mluvit nesrozumitelně – hebrovat

Menstruace – krámy

Jít na wc – pískat si

Akné – beďar

Pedofil – peďák

Naopak žáci na NG mi do dotazníků sepisovali slangové výrazy týkající se právě spíše školy a poté až mimoškolních věcí:

Mikina – mikča

Tělocvik – tělák

Výtvarná výchova - výtvarka

Čára – lajna

Televize – telka

Líbat se – muckat se

Gymnázium – gympl

Mcdonald – mekáč

Malostranské gymnázium – malostraňák

Dějepis – děják

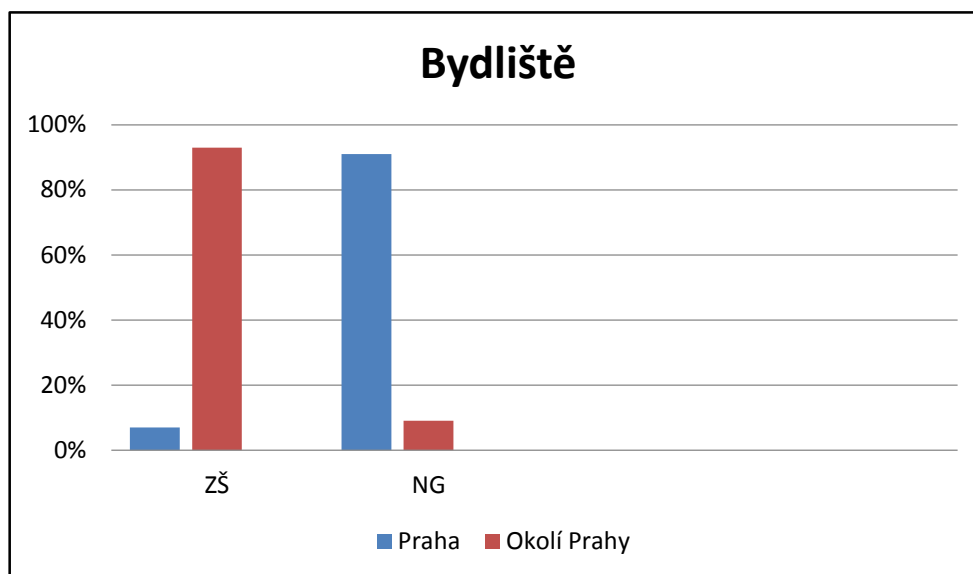
Zeměpis – zemák

Zloděj – čórka

Počítač – komp

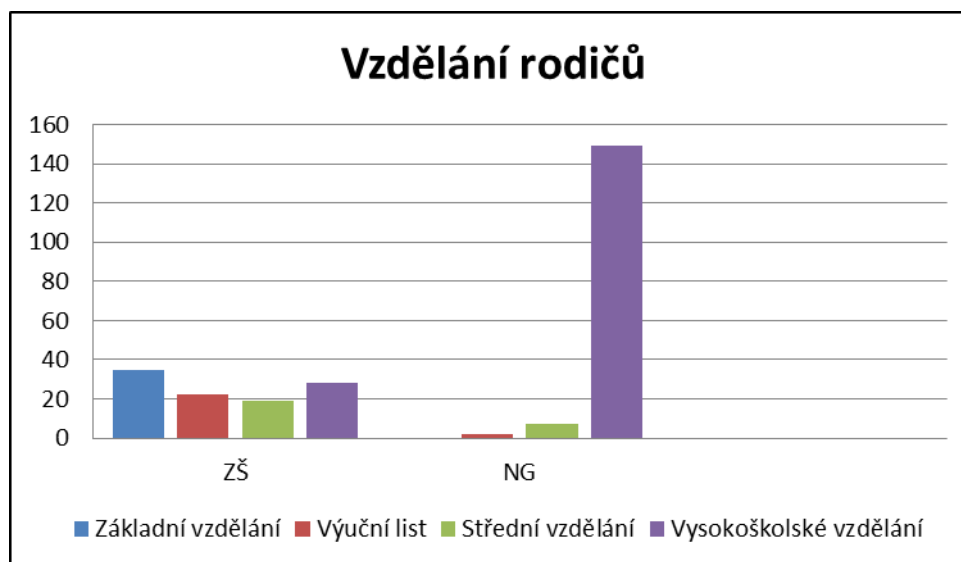
Sociolingvistická komparace

Po výše zmíněné jazykové komparaci přichází na řadu další část dotazníku a komparace získaných informací.

Tabulka 15: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

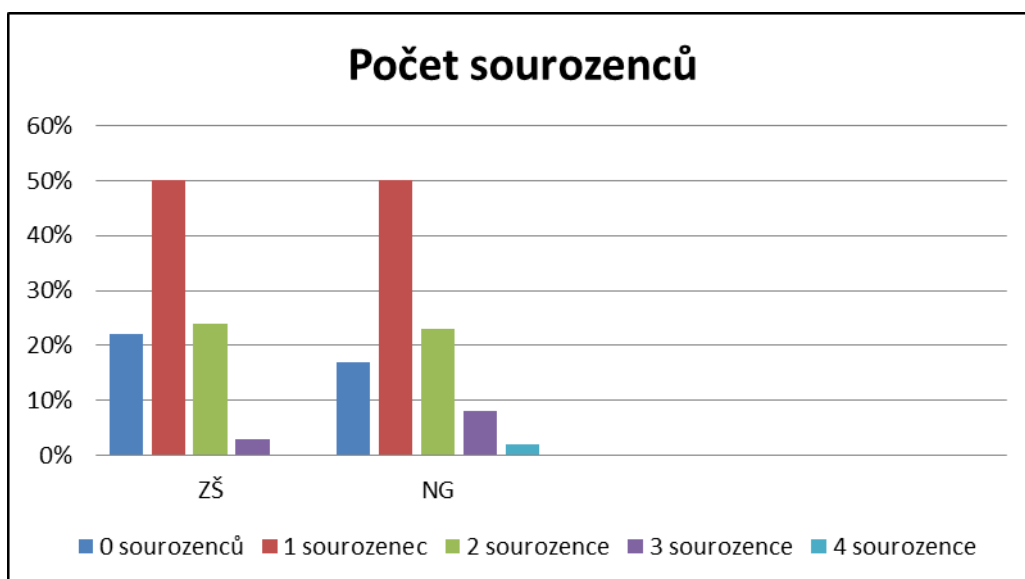
Již na první pohled je zřejmý rozdíl v místě, odkud žáci dojíždějí do školy. Drtivá většina žáků ze ZŠ dojíždí z okolí Prahy, oproti tomu žáci z NG mají svá bydliště převážně v Praze.

Tabulka 16: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

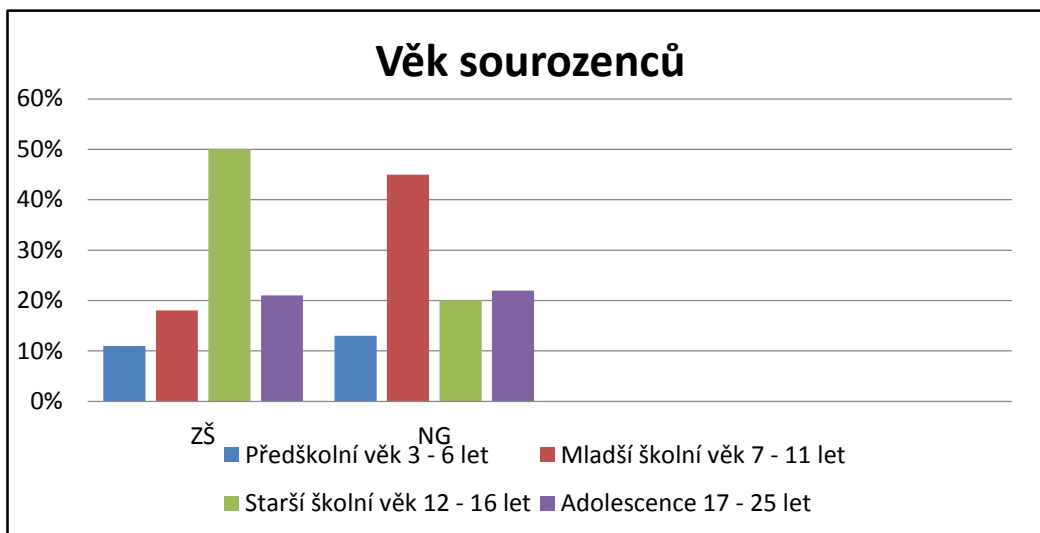
Z tohoto grafu je patrné, že vzdělání rodičů žáků na NG je mnohem vyšší. V mnou sesbíraných datech se nevyskytuje ani jeden rodič žáka nižšího gymnázia pouze se základním vzděláním, minimálně s výučním listem a středním vzděláním, nejvíce rodičů

dosáhlo vzdělání vysokoškolského. Naopak u žáků ZŠ je nejvíce rodičů se základním vzděláním, následně je velmi vyrovnaná hranice v počtu rodičů se vzděláním vysokým, středním a s výučním listem.

Tabulka 17: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Tato část výzkumu zabývající se počtem sourozenců v rodinách respondentů je velmi vyrovnaná. V obou případech je převážná část rodin s jedním sourozencem, následují paralelně rodiny s dvěma sourozenci, minimální rozdíl je v rodinách, které nemají žádného sourozence.

Tabulka 18: Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení).

Z tohoto grafu je patrný rozdíl, že žáci na základní škole mají převážně sourozence ve věku od 12 – 16 let, tzn. sourozence ve starším školním věku. Naopak žáci nižšího

gymnázia mají převážně sourozence ve věku od 7 – 11 let, tzn. sourozence na 1. stupni základní školy.

Výsledek

Po dlouhém sběru dat, jejich detailních analýzách, zpracování těchto dat do grafů a porovnání se dostávám k vyhodnocování a k potvrzení či vyvrácení předpokládaných závěrů.

Nejprve budu pracovat s daty sociolingvistickými. Zaměřila jsem se na dvě cílové skupiny žáků, na žáky druhého stupně základní školy a žáky nižšího gymnázia. Obě cílové skupiny navštěvují stejnou školu, stejnou budovu, Malostranskou základní školu a Malostranské gymnázium. Kolektiv ve třídě nemají stejný, nicméně o přestávkách na chodbách, v jídelně nebo při různých školních i mimoškolních akcích se potkávají. Což znamená, že by mohlo docházet k vzájemnému ovlivňování (nejen jazykovému).

První část mého výzkumu jsem zaměřila na sociální prostředí obou cílových skupin. Výzkum ukázal, že se v mnoha směrech toto prostředí obou skupin liší. Zkoumaným vzorkem na ZŠ je 91 respondentů, na NG 161 respondentů. Prvním hlediskem je bydliště respondentů. Již zde dochází k diametrálním rozdílům. Žáci ze základní školy z velké části dojíždějí z okolí Prahy, naopak gymnazisté bydlí většinou v Praze, dojíždí jen minimum respondentů. Dalším hlediskem je vzdělání rodičů. Opět hledisko velmi rozdílné. Žáci na ZŠ pocházejí z rodin, v nichž má většina rodičů vzdělání základní, výuční listy, popřípadě střední školu. Pokud mají rodiče vysokou školu, jde hlavně o muže. Naopak u žáků gymnázia jsou rodiče převážně absolventi vysokých škol, a to velmi prestižních (viz analýza výše). Základní vzdělání nemá z mého spektra respondentů ani jeden rodič, minimálně výuční list a střední školu. Na vzdělání rodičů plynne navazuje otázka jejich povolání, která s jejich vzděláním velmi úzce souvisí. Jak už jsem zmínila, rodiče žáků na nižším gymnáziu mají vystudované většinou velmi prestižní vysoké školy (Právnická fakulta UK, LF, DAMU apod.), z čehož vyplývá i jejich současné velmi dobré zaměstnání. V tomto případě se objevil jen jeden příklad manuální práce (ladič klavírů), jinak jde především o ředitele různých firem, architekty, právníky, doktory apod. Zaměstnání rodičů žáků na základní škole jsou v tomto porovnání společensky méně hodnotná, s čímž souvisí právě jejich velmi nízké vzdělání. Objevují se zde zaměstnání jako číšník, kuchař, čalouník, skladník, sekretářka apod.

Dalším důležitým hlediskem, které jsem zahrnula do mého výzkumu a které souvisí se sociálním prostředím respondentů, jsou sourozenci respondentů, jejich počet a věk. Jsou

to články, které mohou mít na jazykový vývoj žáků značný vliv. Oblast, ve které se poprvé obě cílové skupiny shodly, je oblast počtu sourozenců. Pro mě překvapujícím faktem bylo, že je v současné době mnoho rodin, které mají doma jen jedno dítě. Nicméně srovnatelné jak u žáků na základní škole, tak u žáků na nižším gymnáziu je, že vždy alespoň polovina respondentů má doma jednoho sourozence. Lze tedy konstatovat, že jde o naplnění klasického současného modelu moderní rodiny – dvě děti, chlapec a děvče. Kde ale opět dochází k rozdílu, je věk tohoto sourozence. Žáci ZŠ mají nejčastěji tedy jednoho sourozence, a to ve věku od 12 – 16 let, věk 2. stupně základní školy a začátek střední školy, tzn. jedinci již téměř dospělí, s rozvinutou slovní zásobou, se zásobou slangových výrazů, které mohou velmi intenzivně působit na mladšího sourozence, který se může chtít staršímu sourozenci vyrovnat a může ho mít za určitý vzor, nejen v chování, ale i v jednání a mluvení. Naopak žáci nižšího gymnázia mají z velké části doma jednoho sourozence ve věku 7 – 11 let, což jsou děti docházející na 1. stupeň základní školy, které naopak ke svému staršímu sourozenci vzhlížejí a inspirují ho jen minimálně.

Komplexně se tedy dá říci, že žáci na základní škole bydlí převážně v okolí Prahy, jejich rodiče mají nižší vzdělání, s tím souvisí jejich současná práce. Zpravidla mají jednoho sourozence, a to ve věku 12 – 16 let. Žáci na nižším gymnáziu bydlí většinou v Praze, jen minimálně na okraji či v okolí Prahy, jejich rodiče mají z velké části vysokoškolské vzdělání, s čímž souvisí jejich současná velmi dobrá zaměstnání. Nejsou jedináčkové, mají doma většinou jednoho sourozence ve věku 7 – 11 let.

Všechny tyto sociální faktory ať vědomě či nevědomě ovlivňují jazykovou výbavu dětí. Tomu se věnuje druhá část dotazníků, kde jsem zjišťovala slangovou slovní zásobu, pestrost, variabilitu těchto výrazů a jejich používání. Z podrobného přehledu výše vyplývá, že způsoby, které používají žáci k tvoření slangových výrazů se u dětí základní školy a nižšího gymnázia nijak zásadně neliší. Po detailním rozboru nelze ani říci, že by žáci ze základních škol používali méně přejatých slov, naopak to byli právě oni, kteří ve své slangové terminologii často používali přejatá slova z angličtiny, ale i němčiny. Ani se nedá říci, že by jejich slovní zásoba byla chudší, odpovědi byly kvantitativně vyrovnané u obou zkoumaných skupin.

Po sociolingvistickém výzkumu vyvstalo několik možných hypotéz.

Mohli bychom například předpokládat, že žáci ZŠ budou mít rozšířenější slangovou slovní zásobu, vzhledem k velkému spektru respondentů, kteří mají staršího sourozence. Tuto myšlenku ale vyvrací fakt též vyplývající z výzkumu, že většina těchto respondentů má rodiče s velmi nízkým vzděláním a méně docenovanou prací. Dětem se sice mohou

věnovat, nicméně dostatečně nerozšiřují jejich slovní zásobu a jen minimálně slangovou. S tím souvisí druhá hypotéza, týkající se žáků na nižším gymnáziu, kteří mají rodiče s dobrým vzděláním a s vysoce postaveným zaměstnáním. Zde bychom tedy mohli předpokládat dobrou jazykovou vybavenost, kterou u nich rozvíjejí především rodiče, nikoli sourozenci, kteří jsou podle výzkumu převážně mladší. Ale ani to se neděje, slangová terminologie těchto žáků se určitým způsobem vyrovnává terminologii žáků ze základní školy. Je tedy nějaký rozdíl mezi používanými slangovými výrazy respondentů na základní škole a nižším gymnáziu?

Můj prvotní předpoklad byl, že vzdělání a práce rodičů, stejně jako počet a věk sourozenců jsou důležité faktory, které zásadně ovlivňují jazykovou, v našem případě slangovou, mluvu jedinců. Po provedení výzkumu mi je odpovědí fakt, že slangové výrazy těchto dvou skupin se nijak zásadně nemění, ale i přesto je zde jeden rozdílný fakt, který tyto dvě skupiny odlišuje a který více méně potvrzuje mou úvodní myšlenku. Nejde o kvantitu slangových výrazů, ale o jejich erudovanost. Žáci na nižším gymnáziu používají vybrané slangové výrazy, nejde jim o kvantitu, ale o originalitu, propracovanost, promyšlenost. Dalším zjištěním potvrzujícím tento fakt je poslední část dotazníku, kde měli respondenti vypsát slangová slova podle vlastního uvážení, která nejčastěji používají, a v dotazníku jsem se jich na to nezeptala. Respondenti z nižšího gymnázia uváděli velmi uvědoměle příklady týkající se převážně školního prostředí, které je pro ně důležité, vzdělání je pro ně na prvním místě, což můžeme přisoudit právě vysokému počtu rodičů s vysokou školou, rodičům ambiciózním, kteří k tomu vedou i své děti. Naproti tomu žáci ze základní školy uváděli výrazy spíše z mimoškolních aktivit, z jejich volného času, což dokazovaly výrazy, které byly velmi jednoduché, prvoplánové. To považuji za hlavní rozdíl, který rozlišuje slangovou terminologii na pozadí sociálního prostředí respondentů základní školy a nižšího gymnázia.

2.9.4 Vyšší gymnázium

Součástí této práce měla být původně i komparace s vyšším gymnáziem. Nicméně v průběhu zpracovávání jsem přistoupila k užšímu specifiku práce, konkrétně k problematice sociolingvistické a k zaměření se pouze na komparaci 2. stupně základní školy a nižšího gymnázia. Než se můj směr diplomové práce ukotvil, provedla jsem jazykový výzkum i na vyšším gymnáziu, proto předkládám alespoň výsledky jazykové části, sociolingvistické porovnávání by bylo opět velmi rozsáhlé a to ve výsledku není mým cílem.

Výsledky jazykové stránky

1. Názvy předmětů

Český jazyk – čeština, čejina

Matematika – matika

Anglický jazyk – ájina, anglina, angličtina

Přírodopis/biologie – přírod'ák, bižule, biola

Občanská výchova/základy společenských věd – občanka, zsv, zsvěčko,

2. Názvy osob

Učitel/ka – úča, profesorka

Ředitel/ka – říd'a, Ledvinka, říd'as

Školník/ice – ozzák

Kuchař/ka – x

3. Školní aktivita

Učit se – šprtat se, šrotit, biflovat, drtit se, studovat, učit se

Diktát – x

Zkoušení – x

Prospěť z testu – je to tam, dal jsem to, fajně, projít, jsem borec

Neprospěť z testu – nedal jsem to, jsem debil, podělal jsem to, proletět, propadák

4. Známkování

1 – jedna, jednušcica jako fík

2 – dvojčica

3 – trojec, trojčica, trója

4 – čtverec, čtverčica, čtyra

5 – koule, pěťčica, kule, plnej počet bodů, pětec, kulec, nedostatečná

5. Jak nazýváte spolužáka (žáka), který:

Chodí za školu – záškolák, flákač, zatahuje, lempl, zatahovač, vyvrhel, rebel

Často chodí pozdě do školy – šnek, želva, poškolák, věčný opozdilec, kalič

Každý den je na všechno naučený – šprt

Je líný a pohodlný – lajdák, hráč lolka (league of legends), pohodář, lemra, lenoch, kůže
líná, povaleč, zevlák, vychillenej,

6. Jak slangově označujete tato běžně používaná slova:

Kouřit – jít na cígo, hulit, prásknout, zapálit si, dát si čudku, čadit

Jít na pivo – jít na jedno, jít na pivsona, napít se, chlastat

Mobilní telefon – mobil, telefon, phone

Facebook – fejs, fejsbuk, fejsík, efbíčko, fb

Mít partnera/partnerku – mít holku/kluka, zadaný, randit

Sex – trénink, píchání, mručet, balancovat, šukat, sex, šuk, to, vyspat se s někým, pohlavní
styk, dva si užili, užít si, šukačka, mrdačka, trkání, dělat to, nabíjet, kojtus, vyspat se
s někým, milovat se, nakládat, šoust

Homosexuál – gay, lesba, buzna, čtyřprocentní, teplouš, homouš, buzík, bukvice, teplej,
homokláda, buzerant, přihřátej, cukroušek

7. Jsou nějaké další slangové výrazy, které často používáte?

Kozatka – prsatá spolužačka

Nakupování – šopování

Pohoda – chill

Hodně – hafo

Zavolej mi – brnkni mi

Nenávidět – hejtovat

Pracovat – workovat

Bufet – bufik, bufáček

Řeč je největším zájmem člověka a největším jeho úspěchem.

(Norbert Wiener, 1960)

3 Závěr

Po dlouhém studiu českých i anglických publikací, hledání ve sbornících, oborových časopisech, zápisech z konferencí a internetu jsem si utvořila teoretický základ slangu a sociolingvistiky.

Slang jako pojem je i laické veřejnosti blízký, protože se o něm učili ve škole, ale co o něm vědí? Maximálně to, že denně používají slangové výrazy, které jsou velmi originální, vtipné a moderní. Mnohem zajímavější pro mě byla práce s prameny týkajícími se sociolingvistiky. Problematika nemající dodnes pevnou koncepci, jen několik různorodých názorů, které přisuzují této vědě rozdílné definice. Už to pro mě byla velká výzva, seznámit se s tímto oborem a na jeho pilířích vybudovat mou práci.

Klíčovou publikací pro teoretický základ slangu jako národního poloútvary mi bylo dílo Jaroslava Hubáčka *O českých slanzích a Sborníky přednášek z konferencí o slangu a argotu konané pravidelně v Plzni pod záštitou Západočeské univerzity*, kam přispívali tehdejší přední lingvisté. K obecnějšímu úvodu o jazyku spisovném a nespisovném jsem používala základní publikace, jako je *Pedagogická encyklopedie* od Jana Průchy, *Česká mluvnice* od Bohuslava Havránka a Aloise Jedličky, *Úvod do studia jazyka* od Jiřího Černého aj. Jaroslav Hubáček a jeho zájem o slang mi byl i inspirací pro následné sestavování dotazníku a i k jeho vyhodnocování z hlediska tvoření slangových výrazů. Zde jsem využívala jeho známou publikaci *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*.

U teorie sociolingvistiky jsem jako s hlavní publikací pracovala s dílem D. A. Švejcer a L. B. Nikolskij *Úvod do sociolingvistiky*, s řadou encyklopedických slovníků a u specializace na sociální prostředí respondentů jsem se opírala o teorii Basila Bernsteina a o dílo zabývající se touto teorií od Ivany Knausové *Problémy jazykové socializace*. V praktické části u sestavování dotazníků jsem pracovala s dílem *Sociolingvistika: metody a interpretace* L. Milroy a M. Gordon a Skalkové dílo *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Dále jsem využívala konkrétní články z jazykových časopisů *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*. Teoretický základ je tedy vystavěn na stěžejních publikacích, jejich absolutní výčet je součástí seznamu literatury.

Po dostatečném výčtu a seznámení se s teoretickým základem slangu a sociolingvistiky jsem začala zpracovávat stěžejní část mé práce. Ta byla založena

nejdříve na sběru dat. K tomu jsem využila třídy a žáky Malostranské základní školy a Malostranského gymnázia, kde pracuji. K sestavení dotazníku jsem použila pro část slangovou, jak už jsem výše zmínila, publikaci od Jaroslava Hubáčka, pro část sociolingvistickou jsem se nechala inspirovat výzkumy Basila Bernsteina. Celkově jsem získala informace z 16 tříd, tzn. od 398 respondentů.

Původní hypotézou bylo, že slang jako běžně užívaná nespisovná mluva mládeže je ovlivněn sociálním prostředím jednotlivců. Proto byly součástí dotazníků otázky na vzdělání a zaměstnání matky a otce, počet a věk sourozenců. Jde o prostředí, ve kterém se dítě denně pohybuje, je určitým způsobem vychováváno a ovlivňováno, pro nás především jazykově. Moje primární předpoklady byly postavené na myšlence, že pokud dítě pochází z prostředí mladších sourozenců, z rodin, jejichž rodiče nedosáhli vysokého vzdělání a mají společensky málo hodnotné povolání, tak ani jazyková vybavenost dítěte není na vysoké úrovni. Dále rodiče, kteří mají vyšší vzdělávání, nemají zpravidla na děti čas, nemají čas se jim věnovat, ale je zde předpoklad, že s nimi více komunikují. Naopak v rodinách s nižším vzděláním rodičů se jim mohou věnovat, ale komunikace bývá jen na nízké úrovni. Pokud se pak tyto děti sejdou v jedné sociální skupině ve škole, odpovídá tomu i celková slangová vybavenost žáků. Na tomto mém předpokladu a zkušenostech z praxe jsem pak proti sobě postavila komparaci tříd z 2. stupně základní školy a nižšího gymnázia.

Tento můj předpoklad mi z části moje práce a výzkum potvrdily. Nebudu opakovat závěrečné výsledky ze slangového a sociolingvistického šetření, které jsou velmi podrobně rozepsané v kapitole Výsledky. Z hlediska sociolingvistického má sociální prostředí na jednotlivce beze sporu vliv, otázkou bylo, jak velký a v jaké části mluveného projevu. V kvantitě? V originalitě? Ne. V erudovanosti. To je ten hlavní rozdíl mezi slangovou terminologií žáků na ZŠ a na NG. Žáci nižšího gymnázia mají vytříbenou slangovou slovní zásobu, nic prvoplánového, nic jednoduchého, jsou ambiciózní, touží po vzdělání a to je to, v čem jsou ovlivněni svými rodiči, kteří mají vysokoškolské vzdělání, prestižní práci a potřebu toho, aby jejich dítě dosáhlo stejného úspěchu.

4 Seznam použitých informačních zdrojů

Knihy české i zahraniční:

BOLINGER, Dwight. Jazyk jako nabitá zbraň: užívání a zneužívání jazyka v naší době. Praha: Petr Zima, 2008, 251 s. ISBN 978-80-254-0313-6.

ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Vyd. 2., Olomouc: Rubico, 2008, 248 s. ISBN 978-80-7346-093-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 647 s. ISBN 80-85605-28-7.

HAVRÁNEK, Bohuslav a **JEDLIČKA**, Alois. *Česká mluvnice*. Vyd. 6., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 568 s. Učebnice pro vysoké školy.

HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. Vyd. 1., Ostrava: Profil, 1979, 170 s.

Pedagogická encyklopedie. Vyd. 1. Editor Jan Průcha. Praha: Portál, 2009, 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Vyd. 1., Praha: Státní pedagogické nakl., 1971, 78 s.

HOFFMANNOVÁ, Jana, ed. a **MÜLLEROVÁ**, Olga, ed. *Čeština v dialogu generací*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 455 s. ISBN 978-80-200-1549-5.

CHAMBRES, J. K. *Sociolinguistic theory: linguistic variation and its social significance*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009, 308 s. ISBN 0-631-22882-9.

CHLOUPEK, Jan a **NEKVAPIL**, Jiří. *Reader in Czech sociolinguistics*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986, 344 s. SPN, 1971, 78s., [1] s. Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě; sv. 17/1971.

KLIMEŠ, Lumír. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920 – 1996*. Plzeň: ZČU, 1997, 47 s. ISBN 80-7043-217-9.

KNAUSOVÁ, Ivana. *Problémy jazykové socializace: (ověření platnosti Bernsteinovy teorie jazykové socializace v českém prostředí)*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 2006, 122 s. ISBN 80-7220-268-5.

KRČMOVÁ, Marie a **MINÁŘOVÁ**, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008, 381 s.

MATĚJŮ, Petr et al. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 495 s. Studie; sv. 63. ISBN 978-80-7419-032-2.

MAŘÍKOVÁ, Hana a **PETRUSEK**, Miloslav a **VODÁKOVÁ**, Alena a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 2. svazek, 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.

MILROY, Lesley a **GORDON**, Matthew J. *Sociolingvistika: metody a interpretace*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012, 268 s. ISBN 978-80-246-2125-8.

OBERPFALCER, František. *Argot a slang*. Praha: Československá vlastivěda, díl III., 1934, s. 311-312.

OUŘEDNÍK, Patrik a **KETTNEROVÁ**, Ladislava, ed. *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný, 1992, 451 s. ISBN 80-7116-007-5.

PATRIDGE, Eric.: *Slang, Encyclopedia Americana*. New York, 1996, 81-83 s.

PRŮCHA, Jan a **WALTEROVÁ**, Eliška a **MAREŠ**, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

PAVLÍK, Radoslav. *Elements of sociolinguistics*. 1. vyd.. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2006, 279 s.

RYSOVÁ, Kateřina. *Slangový projev mládeže: slovník současné hovorové češtiny*. České Budějovice: Pedagogické centrum České Budějovice, 2003, 17 s. ISBN 80-7019-013-2.

SKALKOVÁ, Jarmila a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 209 s. Učebnice pro vysoké školy.

Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov. 2., rozš. vyd. Editor Jan Hugo. Praha: Maxdorf, 2006, 460 s. ISBN 80-7345-098-4.

STYBLÍK, Vlastimil et al. *Základní mluvnice českého jazyka*. Vyd. 1., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2004, 243 s. ISBN 80-7235-018-8.

ŠVEJČER, D.A. a **NIKOLSKIJ, L.B.** *Úvod do sociolingvistiky*. Praha: nakl. Svoboda, 1983, 239 s. Sociologická knižnice.

TAGLIAMONTE, Sali A. *Analysing sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 284 s. ISBN 0-521-77818-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÍTKOVÁ, Markéta. *Mění se studentský slang?* Plzeň: ZČU, 1999. Diplomová práce.

Sborníky:

ČECHOVÁ, Marie. *Slang a styl*. In: Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 26. - 27. února 2008. Plzeň: ZČU, 2008. s. 8 - 13.

CHÝLOVÁ, Helena. *Změny v současném studentském slangu*. In: Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. - 25. září 2003. Plzeň: ZČU, 2005. s. 93 - 98.

KOPEČNÝ, František. *K etymologii slov slang, žargón, argot*. In: Sborník prací z II. konference o slangu a argotu v Plzni. Plzeň, 1982, 28 s.

KRČMOVÁ, Marie. *Funkce slangu*. In: Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. - 12. února 1988. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1989. s. 79.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Slang a oficiální komunikace*. In: Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni 26. - 27. února 2008. Plzeň: ZČU, 2008. s. 14 - 17.

ODALOŠ, Pavel. *Slang a argot v 20. a 21. století*. In: Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24 - 25. září 2003. Plzeň: ZČU, 2005. s. 6 - 11.

ŠTĚPÁN, Josef. *K dynamice současného studentského slangu*. In: Sborník přednášek ze 4. konference o slangu a argotu 1, Plzeň 9. - 12. února 1988. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

Články:

JANOVEC, Ladislav. Vladimir Ivanovič Belikov – Leonid Petrovič Krysin: Sociolingvistika. *Slovo a slovesnost*. 2004, roč., 65. s. 293 – 297.

KOŘENSKÝ, Jan. Obraz dějin ve výkladech funkčních vlastností národního jazyka. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Fakultas philosophica*. 2007, roč. 5. s. 213 – 219.

SVOBODOVÁ, Jana. Spisovná čeština ve společnosti – iluze a realita. *Český jazyk a literatura*. 2011 - 2012, roč. 62, č. 3, s. 111 – 116.

Internetové zdroje:

HUBÁČEK, Jaroslav. K dnešnímu stavu studentského slangu. [online]. Naše řeč. [citováno 11. 03. 2015]. Dostupné z www. <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5108>>

BÁČA, Milan. K výzkumu studentského slangu. [online]. Naše řeč. [citováno 09. 03. 2015]. Dostupné z www. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6531#_ftn1>.

Kraus, Jiří. 1969. Třikrát o sociolingvistice v publikacích Moutonových. [online]. *Slovo a slovesnost*. [citováno 26. 02. 2015]. Dostupné z www. <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1727>>.

Kraus, Jiří. 1969. Několik poznámek k předmětu sociolingvistiky [online]. Naše řeč. [citováno 26. 02. 2015]. Dostupné z www. <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5425>>.

JIRSOVÁ, A. a **PROUZOVÁ**, H. a **SVOZILOVÁ**, N. Poznámky k mluvě mládeže. [online]. Naše řeč. [citováno 09. 03. 2015]. Dostupné z www. <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5057>>.

5 Seznam příloh

Dotazník

Milí studenti,

ráda bych Vás poprosila o spolupráci na mé diplomové práci s tématem „Vznik, vývoj a komparace slangu na ZŠ a SŠ“. Cílem tohoto dotazníku je tedy získání a porovnání slangové studentské terminologie. Odpovídejte upřímně, důkladně a uvádějte všechny možné příklady, které Vás napadnou. Děkuji za Váš čas,

Veronika Pajpachová

Informace o respondentovi

Věk:

Pohlaví:

Bydliště:

Vzdělání matky (základní, vyučená, SŠ, VŠ), popřípadě v jakém oboru:

Povolání matky:

Vzdělání otce (základní, vyučený, SŠ, VŠ), popřípadě v jakém oboru:

Povolání otce:

Počet sourozenců:

Věk sourozenců:

Ročník (ZV/GV/SV):

Jakým slovem, popřípadě slovním spojením označujete:

1. Názvy předmětů

Český jazyk

Matematika

Anglický jazyk

Přírodopis/biologie

Občanská výchova/základy společenských věd

2. Názvy osob

Učitel/ka

Ředite/ka

Školník/ce

Kuchař/ka

3. Školní aktivita

Učit se

Diktát

Zkoušení

Prospěť z testu

Neprospěť z testu

4. Znamkování

1

2

3

4

5

Jak nazýváte spolužáka (žáka), který:

Chodí za školu

Často chodí pozdě do školy

Každý den je na všechno naučený

Je líný a pohodlný

Jak slangově označujete tyto běžně používaná slova (slovo či slovní spojení):

Kouřit

Jít na pivo

Mobilní telefon

Facebook

Mít partnera/partnerku

Sex

Homosexuál

Jsou nějaké další slangové výrazy, které často používáte? (napište a vysvětlete)

6 Seznam tabulek

Tabulka 1:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 37

Tabulka 2:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 38

Tabulka 3:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 38

Tabulka 4:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 39

Tabulka 5:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 44

Tabulka 6:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 45

Tabulka 7:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 46

Tabulka 8:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 47

Tabulka 9:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 47

Tabulka 10:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 52

Tabulka 11:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 52

Tabulka 12:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 53

Tabulka 13:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 54

Tabulka 14:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 54

Tabulka 15:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 58

Tabulka 16:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 58

Tabulka 17

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 59

Tabulka 18:

Grafické znázornění výsledků dotazníkového šetření (procentuální rozložení). 59

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby práce

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				